

Hugo S. Verbrugh

Alias Proteus

Titel en ondertitel van dit boekje kunnen enkele vragen doen opkomen.
Wat of wie is bedoeld met 'Alias Proteus'? Antwoord: hierboven zit hij.
De foto is in juli 2021, toen op veel plaatsen in Europa extreme wateroverlast was, gemaakt door Christine Haller onder de titel '*Le philosophe de la Neuveville, un monsieur inconnu*'. 'Proteus' zit hier te kijken naar het *Île de St. Pierre* in het *Lac de Biemme*, kanton Bern, Zwitserland [= CH = *Confoederatio Helvetica*]. Daar introduceerde Jean-Jacques Rousseau in 1765 het begrip 'romantisch' [*romantique*] in de taal.
Proteus 'verbergt' hier 'zijn gezicht onder het water' [zie blz. 9]

Hugo S. Verbrugh

Alias Proteus

Voltooid leven, identiteit
en de geest van onze tijd, alsmede
enkele hiermee samenhangende topoi

Een parodie op het werk
van Rudolf Steiner

C'est peut-être le destin qui vous envoie
zie blz. 56-57

Oorspronkelijk bedoeld als 'Eerste voorlopige editie'. Nu, juni 2022,
als 'spoedgeval' / werktekst met open einden gedrukt in een paar
dozijn genummerde exemplaren ter uitdeling aan propinqui en enkele
andere vrienden alsmede aan enkele andere typen connecties.

Dit is nummer “2022 06 01” – bestemd voor

*Tempora labuntur tacitisque senescimus annis
et fugiunt freno non remorante dies'*

De tijden verglijden, en stilletjes worden wij met de jaren
ouder, en de dagen ontvluchten ons doordat ze niet
door een teugel in bedwang gehouden worden.

In het Duits klinkt het nog mooier:

*Die Zeit entgleitet, wir altern still mit den Jahren,
und es entfliehen, ohne dass ein Zügel sie hemmt, die Tage'*
Ovidius, *Fasti*, VI. 771.

Hoe kan er in één week zo veel bewegen?

De afgrond van de toekomst is duizelingwekkend, zeker als het
zogenaamd 'ondenkbare' keer op keer gebeurt', en dan:

'Betekent het woord ondenkbaar eigenlijk überhaupt nog iets?'

Dixit Floor Rusman, NRC-redacteur,

'Gevangen in het heden', column, zaterdag 5 maart 2022

Omslagillustratie en productie Dianne van Haver

Nota bene: tekst en beeldmateriaal waren op 20 mei 2022 nog niet
klaar. Maar op die dag publiceerde de Raad van State zijn reactie op
het 'Voorstel van wet van het lid Pia Dijkstra (Wet toetsing levens-
eindebegeleiding van ouderen op verzoek)'. Daardoor veranderde inzake
'Voltooid leven' in de actuele politiek abrupt zó veel, dat ik (HSV) in
de volgende dagen de tekst voor het boekje snel afgeraffeld heb en er
bij de uitdeling een begeleidende brief bij gevoegd heb.

Proloog

“Ik ben bang, Watson, dat ik straks weg moet”, begon Holmes onlangs op een ochtend toen we samen aan het ontbijt zaten.

Met deze woorden begint het verhaal van Arthur Conan Doyle 'Silver Blaze', het eerste *Adventure* in *The Memoirs of Sherlock Holmes*,.

Aan het slot van dit verhaal komt deze dialoog:

“*Is there any point to which you would wish to draw my attention?*”

“*To the curious incident of the dog in the night-time.*”

“*The dog did nothing in the night-time.*”

“*That was the curious incident,*” remarked Sherlock Holmes.

*

Arthur Conan Doyle (1859-1930) is een zwaar miskende filosoof. Zoals hij zijn held Sherlock Holmes de *science of deduction* laat uitleggen, is ongeëvenaard. Wie anders heeft zó indringend geleerd dat je altijd bedacht moet zijn op iets dat er niet is maar er wel zou (hebben) moeten zijn [*Sein* en *sollen*, *is* en *ought!*]? Het curieuze van de hond was dat hij weliswaar een super-alerte waakhond was maar niet blafte [dus moest de indringer in de stal wel een bekende zijn].

Wél een erkende filosoof is Henri Bergson (1859-1941). Hij heeft onder andere het onomatopeïsch aandoende begrip *homo loquax* op zijn naam staan: de mens is niet *sapiens* (wetend) of *faber* (makend), maar praatzuchtig: als hij praat, zegt hij zomaar wat.

De ondertitel van dit boekje omvat bijna twee dozijn woorden. Daar bovenop komt nog de brief die de uitdeling van dit boekje begeleidt.

'*Words, words, words*' antwoordt Hamlet op de vraag van Polonius 'What do you read, my lord?' (Shakespeare, 1603). Door de woorden (!) te herhalen suggereert Hamlet dat het zinloos is wat hij leest.

Het probleem van de woorden en de dingen, van de taal en de werkelijkheid, zal tussen de regels door meespelen in dit boekje.

Ergens in 2018, kreeg ik deze foto.

Het zijn twee kleinkinderen [zoon en dochter van René Michiel Verbrugh en Jarka d'Haene, die ook deze foto gemaakt heeft] :Tibbe Thomas (juni 2013) en Fenne Sophie (juni 2015).

De foto trof me als uitzonderlijk goed, veelzeggend. Ik voelde mij, kijkend naar dit stilstaande beeld, innerlijk in beweging komen.

Gustave Flaubert (1821- 1880) heeft in dit verband opgemerkt:

'Als je wilt weten wat iets interessant maakt, is het genoeg om er een tijdje lang goed naar te kijken: *'Pour qu'une chose soit intéressante, il suffit de la regarder longtemps'*, 1845.

Albert Szent-Gyorgy (1893-1986) voegde daaraan toe: 'Wetenschap is de kunst om te zien wat iedereen heeft gezien en kan zien, en [eigenlijk dus 'maar!'] daarbij iets te denken wat nog niemand eerder daarbij gedacht heeft': *'Discovery consists of seeing what everybody has seen, and thinking what nobody has thought'*.

Hieronder staan in enkele exemplaren van dit boekje enkele per nummer verschillende stukjes handgeschreven tekst

<https://streamm4u.ws/movies/the-apartment-1996.od877.html>

1.

Een jaar of 70 geleden, ik was toen een jaar of 14, kwam opeens de vraag in me op: 'Wat is eigenlijk het doel van het leven?' Tot mijn verbazing wist ik meteen het antwoord. 'Het doel van het leven is nu juist om dat doel te vinden. Leven is weten en begrijpen, en begrijpen is in de eerste plaats het woordje “ik” leren gebruiken, en langs die weg jezelf leren kennen. Dan krijg je uit een combinatie van instinct en intuïtie het inzicht dat ook de mensen om je heen, “de ander(en)”, datzelfde doen, en zo komt van het een het ander. Gaandeweg richt je verlangen naar kennis en begrip zich steeds meer op de werkelijkheid als geheel, en als alles goed gaat, houdt dat nooit op.'

Zo ging en dat bij mij nog steeds, en ik vermoed dat velen er wel iets van zullen herkennen. Alleen gaat het bij mij allemaal steeds trager. De houdbaarheidsdatum waarmee ik, statistisch gezien, aan dit leven begonnen ben, ben ik intussen ruim vijf jaar gepasseerd. Maar [of moet het zijn: Én?'] juist daarom voel ik me betrokken bij het idee van 'Voltooid leven'. Identiteit sluit daar naadloos op aan. Lees maar:

'Ouderen die door hun hoge leeftijd vinden dat alles van waarde achter hen ligt en de toekomst hen niets meer brengt, kunnen dit ervaren als een verlies aan identiteit en persoonlijkheid'. Dat publiceerde Pia Dijkstra (*1954, destijds Tweede Kamerlid voor D66) in 2016.

"Ongeacht hoe hun omgeving hier over denkt', ging zij verder. 'Als iemand dan voor zichzelf concludeert: “mijn leven is voltooid, ik wil het zelf op een waardige manier beëindigen”, dan zou die wens gerespecteerd moeten worden en er geen belemmeringen moeten worden opgeworpen. Zij moeten daarom in aanmerking kunnen komen voor hulp bij zelfdoding door een speciaal daarvoor opgeleide hulpverlener'.

Dit is duidelijke taal, Ik herinner me nog goed wat ik voelde toen ik die tekst van Pia Dijkstra in de krant las: 'Dit kan niet zomaar. Dit is gewoon systematische zelfmoord met behulp van anderen. Hier moet ik iets mee'.

Na mijn eerste reactie kwamen drie zeer verschillende overwegingen met aanpalende vragen:

Waarom zou dit eigenlijk niet kunnen? Is het niet een normale episode in de vooruitgang van de emancipatie als zodanig? We lezen, zien, horen in de media steeds vaker hoe mensen alles klaar hebben voor als ze willen stoppen. Voltooid leven is gewoon een feit. Wat is daar tegen?

Maar als het in de maatschappij werkelijk die kant op gaat, zal Voltooid leven ingebed moeten worden in enkele voorbehouden en afspraken. Feit of niet – 'Voltooid leven' staat ter discussie. Wie het aanbeveelt, moet er bij zeggen dat er grote meningsverschillen over zijn.

Maar ook, zeg ik af en toe tegen mijzelf, steeds vaker herhalend en aanvullend, en ook steeds sterker overtuigend: "Wees nou eerlijk. Kom jij zelf niet ook steeds vaker in de stemming om er mee te stoppen? Is dit Voltooid leven niet ook iets voor jou? Veel vragen, dus!

Eén conclusie was weliswaar nog steeds duidelijk, 'Ik moest hier iets mee'. Maar wat kòn ik er mee? Vijf jaar lang probeerde ik van alles. Ik bereikte hoegenaamd niets.

In Nederland als geheel gebeurde inzake 'Voltooid leven' ook niet heel veel, en, theoretisch bezien, zeker niet veel belangrijks. 'Voltooid leven' zwierf in allerlei tonaliteiten door de media, Filosofie Magazine had er twee maal een themanummer over, in de politiek kwam het ging het zonder veel weerklank,, het kabinet viel en krabbelde weer over-eind, tussendoor werd soms wat gekissebist over Voltooid leven. Ik schreef, publiceerde, mailde, maar kreeg weinig of geen of, vooral, als er al iets terugkwam, automatisch opgemaakte afwijzende reacties.

Intussen werd 'Voltooid leven' ver buiten het publieke debat steeds meer deel van het nieuwe normaal. Er kwam een Levenseindekliniek, die werd Expertisecentrum Euthanasie, verpleeghuisarts Bert Keizer rapporteerde en rapporteert nog steeds met een weldadig aandoende eerlijkheid af en toe in zijn wekelijkse column in dagblad Trouw wat hij in dat Expertisecentrum allemaal doet en denkt; hij doet daarbij soms ook naar behoren aan zelfkritiek en stelt zelfs allerlei vragen [waar hij dan, voor zover ik het overzie, helaas niets mee doet]

Nu, voorjaar 2022, lijkt Voltooid leven er gewoon bij te horen. 'Maar ik moet er "iets mee doen"', had ik mezelf voorgenomen. En in mijn levensfilosofie ben je, als je jezelf serieus wilt nemen, verplicht je te houden aan zo een serieus genomen voornemen.

Maar wat kan men in zo een situatie doen en hoe doet men dat dan? Mijn gebrek aan succes maant mij tot bescheidenheid. Via deze 'zelf-aanmaning' kom ik op de wijsheid in mythen. Met name Proteus, een speciale figuur in de mythen van de oudheid, spreekt mij aan.

Letterlijk betekent *protos* 'eerste'. De mythische figuur die deze naam draagt, is een soort godheid met een onduidelijke rang. Over hem is eigenlijk alleen bekend dat hij een zoon is van de zeegod Poseidon, en daardoor veel te maken heeft met water en met alles wat vloeit en stroomt. In een iets ruimere zin wordt hij in een eigentijds begrip aangeduid als een soort algemeen prototype (!) voor alle personen en goden en van hun gedaanteverwisselingen die in mythen gebeuren. Hij verschijnt en verdwijnt zomaar, alle anderen in het verhaal in verwarring achter latend. Neem het slot van het verhaal over Peleus en Thetis: '*Dixerat haec Proteus et condidit aequore vultum, admisit-que suos in verba novissima fluctus*': 'Nadat Proteus deze woorden had gesproken, verborg hij zijn gezicht onder het water, en liet dit water wegstromen over de woorden die hij zojuist gesproken had.'

Zó herken ik mythische waarheid en wijsheid! Voor mij is Proteus nog meer. Hij symboliseert mijn zogenoemde 'perifere identiteit', ook wel aangeduid als 'periferiteit'. Dat is het beeld van mij dat leeft in de anderen om mij heen en omgekeerd. Proteus is ook het proces van de non-verbale interactie tussen mij-die-ik-hier-en-nu-fysiek-leef-en-bij-elke-ademtocht-ben, en het virtuele beeld van mij dat leeft in alle anderen die op enigerlei weet van mij hebben vice versa. Het thema komt overigens mooi voor in het boek 'De ogen van de ander' (2009) van Christien Brinkgreve: 'Er gaat geen dag voorbij zonder dat het zelf ter sprake komt. Van de arbeidsmarkt tot het internet: overal stellen mensen zich de vraag wat ze zelf willen, zelf kunnen, wie ze zelf zijn. En dan is er nog de wildgroei aan spiritualiteit en zelfhulp. Waarom is zelfkennis toch zo belangrijk? Wat is eigenlijk het zelf?'

2.

Op een ietwat andere manier is Proteus ook mijn eigen alias in mijn professionele identiteit. Ik heb beroepsmatig mijn leven lang maar één ding gedaan. Dat was [en is het bij tijd en wijle nog steeds] onderwijs geven in de universiteit. Eerst was dat in het vak 'Algemene ziekteleer', later in de filosofie. In beide situaties was dat onderwijs zogenoemd '*student centered*'. Ik was en ben niet de leraar die kennis en inzicht aanbied en overdraag. Ik vat bestaande kennis in hapklare brokken samen, de studenten lezen die en bepalen zelf wat zij willen leren en ik ga daar interactief op in.

Het begon onder de naam die later in brede kring bekend geworden is naam 'Probleem Gestuurd Onderwijs'. Later maakte ik daar *Topic Directed Education* van. Dat is 'academische vorming op geleide van *topoi*'. Het woord '*topos*', meervoud '*topoi*', is Grieks en betekent letterlijk plaats. Aristoteles (384 – 322 vC) verruimde het tot niet ruimtelijk op te vatten) zakelijk-talige wetmatigheden die het eenvoudiger maken argumentatief een beoogd doel te bereiken. Erasmus werkte het begrip '*topos*' uit in een streven naar wat wordt aangeduid als 'verruimtelijking' van het denken. Dat klinkt ingewikkelder dan het is. De '*mental map*', landkaart die je in je verbeelding maakt van iets dat niet topo(!)-grafisch in de ruimte voorhanden is, past in de filosofie van het gesprek in termen van '*topoi*'.

Parodie op het werk van Rudolf Steiner is een ander verhaal. Een geijkte definitie maakt van 'parodie' een 'persiflage' \approx spottende nabootsing. Dat bedoel ik niet. Ik bedoel 'parodie' in de zin waarin Aristoteles, circa 300 vC, het introduceerde. Tot die tijd hadden dichters alleen verheven teksten geschreven zoals tragedies over goden en andere zgn. bovenmenselijke wezens. Voor zover in een tragedie ook sterfelijke mensen voorkwamen, speelden die alleen de rol van figuranten.

Nu gingen auteurs ook toneelstukken en andere teksten maken waarin gewone mensen van alles doen en ondergaan dat eerst voorbehouden was aan de goden. Deze parodieën konden humoristisch, satirisch of op een andere manier niet echt serieus zijn, maar dat hoefde niet.

Een actuele nieuwe omschrijving van parodie geeft de Zwitserse auteur Friedrich Dürrenmatt (1921-1990):

'(Parodie is het) terugvinden van creatieve mogelijkheden in een door de kunsten en wetenschappen al volkomen 'leeggegeten' wereld. Door de artistieke uitingen die nu circuleren als parodie "in bewuste gekozen tegenstelling tot wat ze geworden zijn" weer te geven, maakt de kunst zich los van de in gefixeerde vormen vastliggende stof en herovert ze de vrijheid die ze nodig heeft. Bovendien kan de parodie in een maatschappij die geen moraliteit meer kent, een plaats vrijhouden' voor het morele protest'.

[Dit is mijn eigen vertaling; de Duitse versie komt in vervolg]

Inzake Rudolf Steiner dient meer te komen dan een uitleg. Hier is zelfs eerst een soort leeswaarschuwing op zijn plaats. Bij waarschijnlijk een groot aantal mensen in de Nederlandse goêgemeente is alleen zijn naam vaag bekend, en dat dan alleen in verband met een levensbeschouwing die 'antroposofie' heet en iets te maken heeft met de vrije school, de biologisch-dynamische landbouw en zo – jweetwel.

Een klein aantal mensen verkettert hem totaal. Een waarschijnlijk aanzienlijk groter aantal vereert hem. Sommigen, waaronder ik, zien hem weer heel anders. Voor mij is hij de belangrijkste wetenschapsman en filosoof van de vorige eeuw. Dat snapt natuurlijk niet iedereen meteen; *I can explain*. De lezer mag niet alleen, maar moet zelfs zelf uitmaken in hoeverre hij mee wil gaan in mijn parodie.

Twee van de belangrijkste mensen in mijn leven hebben Steiner persoonlijk gekend en mij in mijn jonge jaren veel over hem verteld. Mijn herinnering aan die verhalen en aan de non-verbale context waarin ze verteld werden, is *a fact of <my> life*.

Heb ik gelijk in dat oordeel? En zo ja, zal ik het ook krijgen? Moet ik erover gaan drammen? En zal dat dan succes hebben? [Zo ja, zal dat nog tijdens mijn niet meer lange leven? Dàt dus waarschijnlijk niet.]. 'De tijd zal het leren', leert (!) een oude wijsheid [of is dit eigenlijk een doodoener?]. Ik vind een antwoord op al die vragen in een zin in het toneelstuk *Cymbeline* van Shakespeare: '*Let us meet the time as it seeks us*'. Dat spreekt me aan. 'Laten wij de Tijdgeest zelf tegemoet treden zoals die ons zoekt', maak ik er van.

'Tijdgeest' staat hier met een hoofdletter want die is voor mij een bovenmenselijk Wezen, een beetje een soort godheid [maak u, lezer, geen zorgen dat mijn tekst een theologistisch-quasi-religieus verhaal wordt. Het is en blijft een zuiver seculier verhaal. Hoogstens mag ik graag soms even fantaseren dat de Griekse godin van de wijsheid Pallas Athene mij soms bijstaat. Dat zou kunnen, want in onze leefwereld zijn niet alleen wij mensen en dieren. Ook zgn. Hogere [en 'lagere!'] machten doen mee. En die lagere machten zijn een ander verhaal dan mijn kleine palladische fantasieën. Oude wijsheid leert dat de duivel het meest effectief werkt op mensen die menen dat hij niet bestaat. Even terzijde: heel algemeen leert vooral oude wijsheid veel over wat (er) in het geheim (wel of niet) is. Neem alleen al de vraag 'Kun je eigenlijk wel denken en spreken over wat (er) niet is?' Is dat niet eigenlijk 'zelfbedrog met voorbedachten rade'? Of, iets minder plat, de eerste vraag in de filosofie: 'Waarom is er iets en is er niet veeleer niets?' Maar dat soort topoi komen verderop.

Steiner is nu al bijna een eeuw dood. De tijdgeest [nu met kleine beginletter] begint hem in te halen. 'Ik heb geleerd dat vrijheid alleen vrijheid kan zijn als je bij alles wat je doet als eerste gedachte aan de ander denkt', zei Ilja L. Pfeijffer in Zomergasten, 23-08-2020. In haar column van zaterdag 19 maart 2022 citeerde NRC-redacteur Floor Rusman uit een artikel van de Britse wetenschapsjournalist Philip Ball in het online tijdschrift *Aeon*. 'Voorstellingsvermogen is niet zomaar een cognitieve vaardigheid', schreef Ball. 'Het staat centraal in het menselijke denkproces'. Ons *unique selling point* had volgens Ball dus beter *homo imaginatus* kunnen heten, stelt Floor Rusman. Beide citaten zouden, anders verwoord, van Steiner kunnen komen.

3.

De oude naam voor antroposofie, *Geheimwissenschaft*, is *passé*. Over esoterisch gedachtegoed doen we niet meer geheimerig – wordt althans niet gedaan door Steiner en velen van zijn leerlingen [waar- onder ik], en de meeste leden van de Antroposofische Vereniging.

Iets van die verandering heb ik zelf op de valreep nog meegemaakt. Ergens in de jaren zestig van de vorige eeuw was ik lid geworden van de Antroposofische Vereniging in Nederland. Zo mocht ik in 1970 een exemplaar kopen van een net verschenen boek van Margarete en Erich Kirchner-Bockholt '*Die Menschheitsaufgabe Rudolf Steiners und Ita Wegman*'; op de titelpagina staat expliciet dat het een privé-uitgave is voor leden. En op blz. 2 staat, ook handmatig genoteerd: *Exemplar Nr. 554* voor [*** ≈ mijn naam handgeschreven]. Maar de tijden zijn veranderd. In 2008 verscheen bij de *Verlag am Goetheanum* [= het internationale centrum van de antroposofie in Dornach, Zwitserland] een algemeen verkrijgbaar boek van Erdmuth Johannes Grosse (1928–2012), een *big shot* in de duitstalige antroposofie, met biografieën inclusief karma vanuit vorige incarnaties met gedetailleerde verhalen over levensgrote ruzies en conflicten van de zeven personen die na de dood van Steiner het bestuur van de *Anthroposophische Gesellschaft* vormden.

Er besta dus geen misverstand als zou ik mijn 'parodie' als een persiflage of een grap presenteren. Integendeel, ik alias Proteus verschijn hier serieus als een nieuwe variant van de onderzoeksjournalist. In de bijna twintig woorden op de titelpagina leeft een nieuwe, actuele samenhang. Mijn tekst in dit boekje is een nieuw type parodie. Hij ademt de geest van de aanhef van de klassieke 'Metamorfofen' van de Latijnse dichter Ovidius (43 v. Chr.-17 na Chr.):

*In nova fert animus mutatas dicere formas
corpora; di, coeptis (nam vos mutastis et illas)
adspirate meis primaque ab origine mundi
ad mea perpetuum deducite tempora carmen!*

In de vertaling van Ben Bijnsdorp: Zin heb ik om te dichten over gedaanteveranderingen; goden, help mij bij dit plan (jullie hebben die veranderingen immers ook bewerkt) en rol het dichtwerk uit, onafgebroken vanaf de oorsprong van de wereld doorlopend tot aan mijn tijd. Hier volgt de vertaling van Marietje d'Hane-Scheltema: 'Ik wil gaan spreken van gedaanten die in nieuwe werelden veranderd. Goden, leen

mijn werk uw adem, want ook u deed mee aan die veranderingen. Leid ononderbroken mijn lied vanaf het eerste werelduur tot aan mijn tijd.

'Alias Proteus' wordt nu 'Ik = Proteus', en ik HSV word nu leerling in de derde klas van het gymnasium, anno 1952. We gingen Ovidius' 'Metamorfosen' lezen! Hij werd al gauw mijn favoriete auteur. Van de aanhef heb ik de afgelopen 60 jaar mijn eigen versie gemaakt: 'Mijn gemoed beweegt mij ertoe nieuwe woorden te geven aan de veranderde en alsmaar weer nieuw veranderende vormen waarin jullie, goden [want jullie hebben zelf in deze metamorfosen meegespeeld!] je hebben voorgedaan en nog steeds aan ons voordoen' [excuus aan Ben Bijnsdorp. Het IS potjeslatijn wat ik gewrocht heb].

Aan mijn 'parodie' begint nu iets te veranderen. Hij begint zogeheten 'intertekstuele' kenmerken te krijgen.

Het begrip '*intertextualité*' werd in 1969 gemunt door de Bulgaars-Franse taalkundige en nog veel meer Julia Kristeva (*1941). Als een verhaal 'intertekstueel' wordt genoemd, heeft het meerdere lagen. De eerste laag is dat het verhaal alleen kan worden begrepen in het licht van andere teksten. Daardoor kan alleen een lezer die iets weet van deze andere teksten de betekenis van het verhaal vatten. In ruimere zin verwijzen teksten altijd meer of minder expliciet en/of impliciet naar andere teksten. Wij lezen en schrijven altijd in 'intertekst'.

Wie leest of schrijft en zeker iedereen die publiceert, stapt zo doende in een cultureel-maatschappelijk-politieke talige traditie die is vastgelegd en wordt onderhouden en doorgegeven in teksten. Meer of minder sterk en expliciet werkt in elke nieuwe tekst altijd iets door van vroegere teksten. Soms is het alleen duidelijk voor ingewijden, soms barst een tekst bijna uit zijn voegen van de intertekstualiteit.

Vaak is dat een meerlagig proces. De volgende laag wordt dramatisch. Den tekst roept spanning op, Personen denken, voelen, spreken en handelen enerzijds vrij en autonoom, anderzijds volgens de wetten en regels van hun geconstrueerde persoonlijkheid. Ze kunnen niet meer helemaal vrij beslissen, maar dat weten ze zelf niet echt en, vooral, dat willen ze niet weten want dat hoort bij het verhaal.

De ontknoping van het drama, de “ontlading” van de spanning, is de botsing van de optredende personen. In mijn parodie wordt deze intertekstualiteit ondersteund door reëel bestaande personen, zowel nu nog levenden als intussen overledenen. In de voorgaande veertien bladzijden zijn er minstens tien genoemd. Op de volgende bladzijde komt er meteen weer een en zo gaat dat mijn hele tekst door dóór.

In de eerste roman in een moderne Europese taal, 'De vernuftige edelman Don Quijote' (1605 eerste deel, 1615 tweede deel) is het al meteen intertekstueel. In dit tweede deel, ontmoeten Don Quijote en Sancho Panza meerdere personages die het eerste deel van het boek gelezen hebben en hen en hun avonturen dus al kennen.

In mijn parodie gaat de intertekstualiteit nog verder. Er komen ook bovenpersoonlijke machten voor. Wij gaan in mijn herinnering terug naar Utrecht, 1960. Daar studeerde ik en kwam ik in een studiegroepje over antroposofie waarin Catharina Irma Dessaur (1931-2002) een soort mentor-rol vervulde. Zij was destijds getrouwd met Emanuel Zeylmans van Emmichoven, zoon van Willem Zeylmans van Emmichoven, de eerste voorzitter van de Antroposofische Vereniging in Nederland. In het groepje heette zij Ronnie of Reinier, later werd zij bekend in haar *nom de plume* Andreas Burnier. Als Joods kind kwam zij in de oorlog in zestien verschillende onderduikgezinnen. Als 'transgender *avant la lettre*' worstelde zij met haar identiteit. Als intelligente feministe deed zij niet mee in de daar door sommigen gepredikte mannenhaat, zij weigerde gebrek aan ambitie als deugd te aanvaarden, en als wetenschapper was zij tegendraads.

4.

Tegelijk was ... – hoe zal ik haar noemen? Ik houd me bij Reinier – goed vertrouwd met de antroposofie, en had zij een wijs eigen oordeel over esoterie. Daardoor geïnspireerd voerde zij later, authentiek als werker in de avant garde met slechts weinig medestanders een kruistocht tegen euthanasie waarin zij pas na haar dood bijval kreeg. [In verband met die drie puntjes in de aanhef van dit hoofdstukje: die

geven mijn onzekerheid weer inzake de keuze van de naam die ik zal gebruiken. Het lijkt een determinant van de tijdgeest te worden om onder verschillende namen door de wereld te gaan. Een van de vele begrippen die in dat verband gebruikt worden, is avatar. Dat is 'een plaatje dat wordt gehanteerd als gebruikersafbeelding op het internet, bijvoorbeeld op internetforums zoals Twitter of in chatprogramma's]. In 2015 is over haar een magistrale biografie verschenen van de hand van Elisabeth Lockhorn onder de titel 'Andreas Burnier – Metselaar van de wereld'. Zelf herinner ik mij haar vooral als 'Reinier. En die herinnering is vooral iets wat ze eens zei over bovenpersoonlijke machten. Ooit kwam ons gesprek in ons op iets dat Rudolf Steiner ergens geschreven had over de tijdgeest.

'Ik zie aan je gezicht dat je niet begrijpt waar we het over hebben,' noemde Reinier toen naar mij toe. 'Steiner bedoelt met de tijdgeest niet wat wij nu in het Nederlands onder tijdgeest verstaan en wat jij kennelijk ook denkt; Steiner heeft het hier over de aartsengel Michael'.

Zelden of nooit heb ik iemand zó authentiek, concreet, geloofwaardig over dit onderwerp horen spreken als daar / toen Reinier Dessaur.

De tijden veranderen en wij veranderen in hen. De spreuk is ook bekend in het Latijn: *Tempora mutantur, nos et mutamur in illis*. Maar veel beter is de oneliner die in drie talen als motto voor deze parodie op blz. 4 staat. Die is echt speciaal. 'Labuntur' is de derde persoon meervoud van *labor*. het *participium perfectum* (verleden deelwoord) is *lapsus*: Latijns voor wat wij de zondeval noemen. Zo onthult de taal soms samenhangen die anders geheim zouden blijven. Vooral klassieke talen zijn daar goed in. En ook daarin veranderen woorden van inhoud en betekenis. Dat verdient veel aandacht, Oude woorden slijten soms, kwijnen weg en verdwijnen, er komen nieuwe ['Voltooid leven' bij voorbeeld!], ze blijven korte of lange tijd, en gaandeweg veranderen ze soms.

Een voorbeeld is de [in Cyrillisch schrift] *Новая Экономическая Политика* afgekort *HEП*, Nowaja Ekonomietsjeskaja Politika, NEP: Nieuwe Economische Politiek afgekort NEP. Die vernieuwing

voerde de Sowjetleider Vladimir Lenin in 1921 in. De eerste drie letters werden vervolgens veracronimiseerd en kregen daardoor een totaal andere, tot op heden steeds actueler wordende, betekenis.

Ik laat mijn oren hangen naar de bedenkers van doemscenario's en uitbaters van complottheorieën, en citeer Martijn Katan:

Over dertig tot veertig jaar hebben we ... veel meer plaatsen in verpleeghuizen nodig voor demente hoog-bejaarden. Die krijgen daarnaast allerlei andere ziektes, dus dit wordt een kostbare zaak. De druk van mensen met dementie op mantelzorgers neemt toe en tegelijk neemt volgens de Toekomstverkenningen van het RIVM tussen nu en 2040 het aantal beschikbare mantelzorgers per hoog-bejaarde af tot minder dan de helft van wat het nu is. Hoe gaat de samenleving daarmee om? In mijn intrede als hoogleraar zei ik hierover in 1985: "Wanneer een slinkend aantal actieven het geld moet op-brengen voor de medische behandeling en verpleging van steeds grotere aantallen zieke of invalide oudere medeburgers, dan zal dat het maatschappelijk verzet tegen euthanasie ondermijnen; als het '*Fressen*', in casu de middelen, schaars worden, wil '*die Moral*' wel eens het onderspit delven. Ik zie dan ook in de volgende eeuw het spookbeeld opdoemen van een massale, door de staat ... aangemoedigde euthanasie." Mijn leermeester Piet Borst, die erbij zat, vertelde me dat hierbij een rilling door de zaal ging. Die zaal was namelijk de aula van de Katholieke Universiteit Nijmegen en euthanasie was toen niet alleen illegaal maar voor de katholieke kerk totaal onbespreekbaar.

Intussen is vrijwillige euthanasie bij uitzichtloos en ondraaglijk lijden een belangrijke verworvenheid van onze beschaving geworden. Die moeten we ons niet laten ontnemen. We moeten echter de grenzen bewaken. Dokters hebben wel eens te maken met erfgenamen die zeggen dat pa of moe lang genoeg heeft geleden, terwijl ze eigenlijk een oogje hebben op het huis en de erfenis. Die erfgenamen hebben dankzij ons systeem van zorgvuldigheidseisen, wetgeving en SCEN-artsen nu weinig in te brengen. Maar wat als het oprekken van de grenzen voor euthanasie de politiek correcte ideologie wordt? ... Ik heb iemand gekend van in de negentig die jarenlang in zijn leunstoel zat te suffen met een incontinentieluier aan. Hij was best tevreden met zijn leven, maar het is voor een minister die structureel miljarden tekort komt verleidelijk om zo'n leven te bestempelen als uitzichtloos en ondraaglijk; zoals Marx al aan-

gaf worden morele en ethische principes sterk beïnvloed door onderliggende economische belangen. Daarom vind ik het nog niet zo slecht dat de ChristenUnie meeregeert; die stemt haar principes minder af op economische haalbaarheid. Als ik zelf ooit tevreden zit te suffen in een rolstoel verwacht ik meer van de christelijke naastenliefde van de CU dan van seculiere partijen.' [NRC 16 december 2017]

Het is een lang citaat geworden, maar de strekking is een leidmotief in mijn parodie. Alleen al de betekenisverschuiving in de naam van het door Lenin positief-strijdlustig bedoelde programma voor nieuwe economische politiek geeft te denken. Een vraag komt bij me op.

Wat is, wat betekent 'nieuw' eigenlijk? Een gedachtenspelletje komt bij me op: 'Dat kunnen we per definitie niet weten want het is er nog niet'. * “Dus ... ”, vul ik vervolgens zelf aan: “is het niet eigenlijk zó dat wij alles wat nieuw komt in feite zelf maken?”

Het antwoord dat bij doe vraag hoort hoort, is een soort echo van wat Steiner eind 19e eeuw in zijn filosofische hoofdwerk 'De filosofie van de vrijheid' heeft geschreven: “Als wij denken, hebben wij een tipje van het kosmische proces beet” <vertaling van Pim Blomaard>”. *In dem Denken halten wir das Weltgeschehen an einem Zipfel.* Maar dat komt verderop . Nú gaan we 'back to basics'.

De Griekse taal [en bij mijn weten alleen de Griekse] heeft twee woorden voor wat wij alleen kennen als 'nieuw [en het latijn heeft alleen novus]: νεος / *neos* en καινός / *kainos*. Uniek speciaal is *kainos*. Dat is nieuw in de zin van *noch nie Dagewesenes* in het Duits

5.

Met het *Nie da Gewesenes*, \approx wat (er) zeker echt helemaal nooit eerder geweest is, komen we op de echt Grote Filosofie. Het *Historische Wörterbuch der Philosophie* van Joachim Ritter e.a., waaraan ik veel kennis ontleen, heeft in zijn lemma over traditie een belangrijke en actuele bijdrage van de door Katan hierboven al genoemde Marx.

In mijn vertaling: 'De tradities van alle intussen lang geleden gestorven generaties drukt als een molensteen op de hersenen van de nu levenden. En als die nu levenden bezig lijken om zich zelf en de dingen in de wereld fundamenteel te veranderen teneinde zodoende iets dat echt nooit eerder vertoond is, om iets *noch nicht Dagewesenes* voort te brengen, dan, juist in zulke crisis-situaties, bezweren ze angstig de geesten van het verleden ...'; lees zelf verder bij Marx!

En nu wordt het spannend. Dat komt door het verschijnen van drie bijzondere momenten. De eerste twee staan al in de tekst hierboven: (1, via 'Reinier' Dessaur): de kwalificatie van aartsengel Michael als nu dienst doende Tijdgeest, (2, via Martijn Katan): de politieke partij ChristenUnie en (3, die komt nu ...

... en nu wordt het echt heel spannend, via het AD < = het Algemeen Dagblad = een Nederlands landelijk dagblad en met een oplage van 341.972 exemplaren de op één na grootste betaalde krant van Nederland, eigendom van het Belgische mediabedrijf DPG Media, hoofdredactie in Rotterdam)>. In die krant stond [of, misschien beter gezegd: 'staat'] *nota bene* vandaag ≈ de dag waarop ik dit schrijf, donderdag 28 april 2022, het begrip karma in een artikel over politiek. Is dit 'de voortzetting van de politiek met andere middelen' in mijn parodie? “De Oekraïense regeringsadviseur Michailo Podoljak sprak op Telegram van ‘karma’, na explosies in drie Russische grensregio’s”. [Telegram is het vreemde, in 2013 door de broers Nikolaj en Pavel Doerov opgerichte VK = , het grootste sociale netwerk van Rusland [VK of VKontakte (Russisch: Вконтакте, letterlijk "in contact") is een gratis sociaalnetwerksite voor online contact met andere gebruikers. Het is beschikbaar in verschillende talen maar is populair onder Russischtalige gebruikers.]

'Nu wordt het spannend', schreef ik hierboven; dat was daar niet alléén positief bedoeld. Het werd en wordt nu óók spannend omdat ik een totale digibeet ben. Zelfs mijn gebruik van alleen al dat woord 'digibeet' noopt mij al om op te zoeken wat dat betekent. Ik copieer:

'De betekenis van het woord *digibeet* vloeit niet helemaal logisch voort uit de onderdelen ervan. *Digibeet* is een combinatie van *digi-*, dat gebruikt wordt voor zaken die met digitaal dataverkeer te maken

hebben, en *-beet*, het laatste gedeelte van *analfabeet*. *Analfabeet* bestaat zelf uit *a(n)-*, dat ‘niet’ betekent, en *alfabet* (de eerste twee letters van het Griekse alfabet, *alfa* en *bèta*). Een *analfabeet* is dus iemand die het *alfabet* niet beheerst, of, minder letterlijk, iemand die niet kan lezen of schrijven. De ontkenning (‘niet kunnen’, ‘niet beheersen’) wordt in *an-alfabeet* dus uitgedrukt door *an-*, en niet door *-beet*. In *digibeet* is dat als het ware omgekeerd: nu lijkt *-beet* het ‘niet kunnen’ uit te drukken. Raar maar waar. Het betekent niet dat *digibeet* ‘geen goed woord’ zou zijn. *Digibeet* is nu eenmaal de aanduiding geworden voor iemand met weinig kennis van computers.’ [Overgenomen van het Genootschap Onze taal, 16 april 2020]. Oftewel: woorden zijn soms rare dingen – ze gedragen zich althans soms zo, dat men telkens weer even moet wennen aan de nieuwe betekenis die deze-of-die oude of nieuwe woorden nu weer gekregen hebben of lijken te hebben gekregen. Ik schrijf daar een beetje uitvoerig over omdat ik me soms voel als een soort slaapwandelaar als ik in de media over dit-of-dat of dat-of-dit lees. Hoe kan ik uitmaken of het waar is? [‘Somnambulisme’ = slaapwandelen is een erkende filosofische topos. Plato, Descartes, Spinoza, Hegel, Fichte, Schopenhauer hebben erover geschreven!].

De intertekstualiteit intensificeert nu tot hyperintertekstualiteit. Daardoor begint deze parodie op een kainos-nieuwe manier spannend te worden. Het stond er zo ogenschijnlijk terloops op de vorige bladzij: ‘In die krant staat *nota bene* vandaag \approx de dag waarop ik dit schrijf, donderdag 28 april, ...’. Met die woorden introduceerde ik *real time* \approx [in één van de talloze, vaak voor mij als *digibeet* onbegrijpelijke betekenissen, namelijk] de dag die de kalender aangeeft op de dag waarop ik dit schrijf [intussen vrijdag 29 april geworden].

En ik moet weer meteen iets aanvullen \approx corrigeren. Ik voel me soms als een slaapwandelaar, schreef ik op de vorige bladzij. Daar moet bij: ‘... die telkens even wakker dreigt te worden ... [? ... en dan (in een nieuw <!> soort bewustzijnstoestand voortstompelt ...’ – zoiets. De tijden veranderen en het komt me soms voor alsof ze dat steeds sneller doen. De individuele variant van dat fenomeen kent iedereen.

Als je 8 bent, duurt het 1/8 deel \approx 10% van je leven voor je wéér jarig bent. Als je 80 bent is dat ineengeschrompeld tot één procent.

Met al deze mijmeringetjes begint mijn nu zelfs 'hyperintekstueel' wordende parodie gelukkig ook weer in positieve zin echt spannend te worden. Mijn parodie begint nu zelfs ook bijna een beetje op een soort dagboek te lijken – en die bewering maak ik meteen waar door te noteren dat het intussen in *real time* zaterdag 30 april geworden is. De hyperintertekstualiteit gaat nu verder in de overtreffende trap: ik zelf doe nu mee. (Eer)gisteren schreef ik over het vóórkomen van het begrip 'karma' in de politiek waarover ik in het AD gelezen had, inclusief enkele bijzonderheden over dit AD. 'Die doen hier toch helemaal niet ter zake, sufferd', bijt ik mezelf nu toe. Kennelijk was ik mentaal zó verblind dat ik me helemaal niet had gerealiseerd dat dit niet een superscoop van het AD was, maar zomaar gewoon een van de dertien-in-een-dozijn berichten die voorbij komen waarvan je niet bij benadering kunt vaststellen of er enige en zo ja hoeveel waarheid in steekt.

'Mentaal verblind' – dat klinkt niet best. En nog erger is, dat ik zó verblind ben [intussen kan ik schrijven '...dat ik zo verblind was ...'], dat ik achteraf niet eens kan vaststellen of mijn tijdelijke blindheid een moeilijke, ingewikkelde of, omgekeerd, juist een eenvoudige, zelfs simplistische oorzaak had. Dat is, nu, 1 mei, nog steeds zo. Wel weet ik nu precies waardoor dat kwam. Dat kwam doordat oorzaak en gevolg hier een wisselspel speelden. Dat doen ze trouwens vaker. 'Hûh? Oorzaak \leftrightarrow gevolg? 'Leg dat eens uit', fluister ik mezelf toe.

6.

A myth in American journalism is the claim, without any contemporary evidence, that the illustrator Frederic Remington, sent by Hearst to Cuba to cover the Cuban War of Independence, cabled Hearst to tell him all was quiet in Cuba. Hearst, in this canard, is said to have responded, "Please remain. You furnish the pictures and I'll furnish the war."

Dat éne woord 'karma' in het bericht in het AD over de oorlog in Oekraïne werkte een beetje als een vuistslag op mijn geestesoog. Ik had opeens sterretjes gezien. De lezer die zelf al enigszins ingewijd is in de materie waarover mijn parodie gaat en die ook met enige aandacht heeft gevolgd wat ik hier schrijf, begrijpt wellicht al waar ik heen wil, maar enige nadere uitleg is wellicht toch op zijn plaats. In zijn korte mogelijke verwoording samengevat, staat het – daar alleen nog tussen de regels– in de eerste zinnen van mijn parodie.

'Wat is het doel van het leven?' Antwoord: 'Je karma zoeken, vinden, en uitleven'. En het leven zou, louter theoretisch pas voltooid zijn als je het gevonden en gerealiseerd hebt – maar dat kan niet volgens de regels van de *apokatastasis pantoon* [\approx wederopstanding van allen, de *restitutio omnium* = het oneindig ver in de toekomst liggende en dus voor ons onvoorstelbare, alleen abstract concipieerbare herstel van de kosmische orde waarin 'het doel van de mens op aarde als zodanig' bereikt zal zijn; de herinnering aan deze regel leefde impliciet in wat Ilja L. Pfeijffer op bladzijde 12 zei: '... dat je bij alles wat je doet als eerste gedachte aan de ander denkt'; het concept 'periferiteit', blz. 9 en elders, verwijst ook naar dit collectieve mensheidsbegrip].

'Karma', dus, maar nadat ik het een maal door de nacht meegenomen had oftewel de volgende dag, was de glans er vanaf. Weliswaar vond ik het niet in de twee dagbladen die ik volg, maar in cyberspace vond ik het genoemd in het onder andere in het Reformatorisch Dagblad – met een aanvulling 'Hij [= de Oekraïense regeringsadviseur Michailo Podoljak] erkende niet dat Kiev daar verantwoordelijk voor was.

„De redenen voor de vernietiging van militaire infrastructuur in grensgebieden kunnen heel uiteenlopend zijn”, schreef hij, eraan toevoegend dat op een gegeven moment „schulden moeten worden ingelost” als een land een ander land aanvalt.'

Maar nu moet ik oppassen. Van karma kom ik vanzelf op reïncarnatie en dan is het einde zoek en komen er steeds meer zij- en zij-sporen en alsmaar nog meer zijsporen. En weliswaar heb ik ooit een boekje geschreven over reïncarnatie maar daar was de eerste conclusie meteen een eindeloos lang parcours: 'Komt hierna nog iets en zo ja wat?'

Een van de mogelijke antwoorden is reïncarnatie. Het mooie van dat antwoord is dat er ooit zekerheid over zal komen. Als, indien, er enige realiteit in reïncarnatie steekt, zullen in enige toekomst ooit bewuste en controleerbare herinneringen aan vorige levens opduiken. Zonder evidente overtuigende herinneringen, is reïncarnatie niks. Probleem is alleen dat reïncarnatie niet kan. Reïncarnatie betekent dat ik eerder geleefd heb en na mijn dood nog eens zal terugkomen. Maar ik kan alleen bestaan dankzij mijn lichaam en dat is eenmalig. Reïncarnatie is continuïteit van het ik-ben-degene-die-ik-ben-benul door meerdere achtereenvolgende levens heen. Hoe kan dat benul er zijn wanneer ik mijn lichaam als verbindende schakel heb afgelegd? ['Benul' is de vertaling die het woordenboek van Langenscheidt geeft voor het Duitse woord *Ahnung* en dat woord opent *instant* een netwerk aan zij- en andere zij-en-weer-nieuwe-zij-paden – hou op! De slotalinea van het lemma *Ahnung* in Ritter spreekt boekdelen. Ik geef een eigen zo letterlijk mogelijke vertaling van die alinea en u zult begrijpen wat ik bedoel:

In de geschiedenis van dit begrip vertoont zich een ontwikkeling van de betekenis van donkere voorverwachting van een ongeluk en de duiding van deze *Ahnung* als schadelijk voor het streven naar het verstandmatig kennen en de filosofie tot een eigen nieuwe vorm van kennis en weten naast het gewone verstand. Deze betekenis wordt dan - kennelijk onder invloed van het positivisme en de daarmee samenhangende afwijzing van al het niet zuiver regulier-verstandelijk streven naar kennis – weer afgebroken; als filosofische term heeft *Ahnung* zijn relevantie verloren. Lust u nog peultjes? Deze parodie is een 'werktekst met meerdere open einden!' Zo staat het expliciet tot op de omslag van het boekje.

Waar waren we gebleven? Bij de wisselvalligheid van woorden en betekenissen, herinner ik me, bij karma en de oorlog in Oekraïne. Vandaar waren we gekomen op het wisselspel van oorzaak en gevolg, en voor de eerste elementaire logica die, als alles verder goed is, in ieder normaal gezond mens werkt, kan dat helemaal niet. Eerst is of gebeurt er iets, en dat werkt dan als oorzaak van datgene wat daarna als gevolg komt. En weliswaar staat het begrip *Wechselspiel* in

30 lemma's van het historisch-filosofische woordenboek van Ritter, maar daar wordt het alleen gebruikt in zaken die niets hebben met oorzaak ↔ gevolg. Ik lijk mezelf weer eens vastgepraat te hebben.

Real time is intussen, *freno non remorante*, niet in bedwang gehouden door een teugel, ook per dag sterker hyper- dichter bij gekomen.

1 mei is her en der gevierd, 4 mei is plechtig op De Dam herdacht. Terwijl ik dit schrijf, is het 5 mei. Ik geef even een stukje nieuws.

'Op het moment dat de herdenkingsdag overging in de feestvierdag heeft de Britse veteraan Harry Rawlings (96, een van de 20 Britse veteranen die naar Nederland zijn gekomen om mee te doen aan het Bevrijdingsdefilé in Wageningen. De mannen openen het defilé in historische legervoertuigen) het traditionele Bevrijdingsvuur aangestoken op het 5 Mei Plein in Wageningen. Daarna gingen 1500 estafettelopers op pad om het naar 80 andere gemeenten in het land te brengen, ter ere van Bevrijdingsdag. Vandaag wordt het vuur uit Wageningen onder andere aangestoken op de veertien Bevrijdingsfestivals in het land. Daarnaast wordt aan het eind van de middag een vuur vanuit Nijmegen naar de Duitse grens gebracht, waar Duitse estafettelopers het vuur naar Kleve zullen brengen. Het is voor het eerst dat het vuur ook naar Duitsland gaat. In Kleve wordt het ontstoken door burgemeester Gebing en zijn Nederlandse collega Bruls, burgemeester van het nabije Nijmegen. Bevrijdingsdag wordt vandaag voor het eerst in twee jaar weer gevierd zonder coronamaatregelen. Verspreid over Nederland zijn er veertien Bevrijdingsfestivals, voor het publiek gratis toegankelijk [*it 's the economy, stupid*]. Populaire artiesten zoals Donnie, Fresku en Duncan Laurence (de 'ambassadeurs voor de vrijheid') doen meerdere van deze festivals aan voor een optreden. Ook het 5 mei-concert, de traditionele afsluiting van Bevrijdingsdag, vindt vanavond weer buiten op de Amstel in Amsterdam plaats met publiek, in het bijzijn van de koninklijke familie.

Tot zover in de *real time* modus over vandaag, de afgelopen nacht en gisteren. Nu laat ik mijn oren weer een hangen naar wat de komende tijd inzake W.O.II verder nog herdacht zal worden en zal gebeuren.

Op 9 mei, een dag na de officiële Duitse overgave aan de Sowjet Unie, zal, is de algemene verwachting, Poetin (* 1952) in een monstrueuze militaire parade de wereld eraan herinneren dat in het gangbare beeld van W.O.II zoals dat nu in zijn Rusland met exclusief 'vertoningsrecht' aan iedereen) vooral de jeugd!) voorgehouden / opgedrongen wordt, Rusland alléén de nazi' s verslagen heeft. Terzijde noteer ik dat ik van déze voorstelling van zaken door Poetin uit authentieke eigen herinnering absoluut zeker weet, dat ze een leugen is.

Op 10 mei zal min of meer uitvoerig of beknopt de overval van nazi-Duitsland op Nederland herdacht worden.

Op 14 mei wordt de herinnering aan de oorlog in Rotterdam actueel. Het beeld op de omslag van dit boekje is een bewerking door Dianne van Haver van een foto van Eva Besnyö (1910, Boedapest – 2003, Laren) in het boekje 'Centraal Station Rotterdam 1875-2014', Uitgeverij Duo/Duo, van het toen weggebombardeerde station Delftsche Poort. Hij verdient een toelichting. Op de originele foto wijst de klok een minuut voor vier aan. De verwijdering van de wijzers verwijst met een virtuele knipooog naar de *Doomsday Clock* (Engels; soms vertaald met doemdagklok). Dat is een symbolische klok die sinds 1947 wordt bijgehouden door het *Bulletin of the Atomic Scientists*. De klok geeft aan hoe dicht de mensheid zich naar schatting bevindt bij een zelf veroorzaakt einde van de beschaving, gesymboliseerd door 12 uur middernacht. De klok geeft het aantal minuten voor twaalf weer en staat sinds de introductie op de voorkant van het *Bulletin*. De klok wees toen 11 uur 52, acht minuten voor 12 aan. In de eerste stellingname over de dreiging werd 11.53 aangegeven.

Het aantal minuten voor 12, de mate van dreiging, wordt bijgewerkt wanneer gebeurtenissen op het wereldtoneel deze dreiging versterken of verzwakken. De klok is voor het laatst verzet op 23 januari 2020. Hij staat sindsdien op 11.58:20, dicht bij het einde dan ooit.

In mijn parodie is het nu niet zo-en-zo-veel minuten voor middernacht. We mogen dan zeker weten dat de tijd voortschrijdt, maar verder is in deze tijd (!) inzake (de) tijd niets meer zeker. *Dixit Proteus*.

Met die boodschap neemt mijn parodie een nieuwe wending. 'Tijd' is een van de top-tien problemen voor het menselijke verstand.

De grote 'kerkvader' Augustinus (354-430) was zich daarvan bewust. Hij bracht dat probleem ook met trefzekere nadruk onder woorden: '*Quid est ergo tempus? Si nemo ex me quaerat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio*': "Wat is tijd dan? Zolang niemand het me vraagt, weet ik het. Maar als ik op deze vraag antwoord zou moeten geven, weet ik het niet", schrijft hij En het probleem blijft hem bezig houden. "Toch durf ik te zeggen dat er geen verleden tijd zou zijn, als niets voorbijging", gaat hij verder, "en dat er geen toekomstige tijd zou zijn, als er niets naar ons toe kwam, en dat er geen tegenwoordige tijd was, als er niets was ... <en zo gaat hij meerdere hoofdstukken door!>" (*Confessiones* / Belijdenissen / Bekentenissen xi,14) e.a.

In cyperspace zwerft een tekst rond onder de titel 'Het metafysisch "moment" in het Augustijnse tijdsbegrip' – daar zal ik in een volgende versie van deze parodie nog uit putten. Daarop vooruitlopend, herinner ik hier alvast even eraan dat de taal aan de mens gegeven is door een slang, die zodoende de vrouwelijke component in de in paradijselijke onschuld levende eerste mens verleidde om niet meer te gehoorzamen aan 'Gods Woord' dat de mens niet mocht eten van de vruchten van de Boom der Kennis', en die slang is een 'personificatie' van de duivel in zijn aspect van de diabolos, de alles-door-elkaar-gooiende [δίαβαλλο].

Steiner noemt die 'Lucifer'; hij is van origine een 'gevallen engel'.

In nauwe samenwerking met de duivel onder zijn andere aspect, Satan, spiegelt Lucifer de mens sinds de zgn. zondeval (*lapsus*) voor dat wij onze mooie idealen al binnen bereik, vaak al zelfs bijna gerealiseerd hebben. *Artificial intelligence*, atoom-energie en -bommen, de machinaties van Zuckerberg (facebook) en Musk (Twitter) zijn actuele voorbeelden van zaken die vooral Satan alias Ahriman bewerkstelligt.

Augustinus had gelijk: de driegeleding verleden-heden-toekomst is een essentiële topos, een determinant in de menselijke geest.

Nova et vetera is een topos in het evangelie van Mattheus (13, 52). die '(De) Nieuwe en (de) Oude dingen' betekent.

De Latijnse tekst is boeiend en roept vragen op:

Ait illis ideo omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patri familias qui profert de thesauro suo nova et vetera:

Hij zegt tot hen: “Daarom lijkt iedere schriftgeleerde die leerling is geworden inzake het koninkrijk der hemelen op een mens, op een huiseigenaar, die uit zijn schatkamer nieuwe en oude dingen uitdeelt uit zijn voorraad”. Over de vertaling van verschillende woorden is discussie mogelijk [*profert* = 'uitdeelt' of 'wegdoet'? e.a.]. Intussen zijn we ruim tweeduizend jaar verder. En ja, de tijden zijn veranderd, en ze gaan nog steeds alsmaar dóór met veranderen.

Iets essentieel nieuws voor de cultuur heeft de antropologe Margaret Mead (1901-1978) bedacht; zij heeft er een baanbrekend originele visie over gepresenteerd. Tot dusver heeft de mensheid twee typen culturen ontwikkeld, aldus Margaret Mead. Zij benoemt die als de '*post-figuratieve*' en de '*co-figuratieve*'. In de post-figuratieve cultuur zijn de voorouders maatgevend voor wat goed, mooi, juist en zo voort is. In de co-figuratieve cultuur bepalen de mensen die hier en nu in de kracht van hun leven zijn, wat de bindende normen, waarden en waarheden en zijn, en wat op grond daarvan in de maatschappij gebeurt. Gegeven de zorgwekkende staat waarin de schepping thans verkeert, zijn deze twee typen culturen ontoereikend geworden om de huidige en toekomstige technologische mogelijkheden te verwerklijken zonder dat daaruit catastrofes ontstaan, zo betoogt Margaret Mead. Daarom is een nieuw type cultuur nodig: de '*pre-figuratieve*' cultuur. In die nieuwe pre-figuratieve cultuur brengen de nieuw aankomende kinderen zelf de wijsheid mee die ze nodig zullen hebben om het leven van de mens op aarde mogelijk te blijven maken.

Wat ik hier samenvat is de kern van haar boekje '*Culture and Commitment – A Study of the Generation Gap*' (1970; ruim een halve eeuw geleden! Fenomenen als de klimaatcrisis en dergelijke waren onbekend! '*Silent Spring*' van Rachel Carson was er sinds 1962 wel, maar nog nauwelijks algemeen bekend).

De visie van Margaret Mead is een sublieme dialectische uitbreiding, een uitbreiding door omstulping, van de topos van de wijsgerige antropologie die leert dat 'de mens het wezen is, dat alles leren moet'.

7.

De tijden veranderen, het prefiguratieve wordt per jaar belangrijker.

Ik claim dat ik weet waar ik het over heb. Een van de weinige voordelen van het (zeer) oud worden [zoals ik tegenwoordig doe] is, dat men ervaringsdeskundige wordt in het krijgen van kleinkinderen. Sinds een jaar of tien neem ik zodoende waar hoe nieuwe kinderen al een paar weken of maanden na hun geboorte anders in de wereld staan en zich bewegen dan ze vroeger deden. Ze zijn actiever, meer zelfbewust aanwezig dan nieuwe kinderen vóór, pak weg, het begin van millennium waren. Af en toe kom ik generatiegenoten tegen die mij steun geven in wat ik meen waar te nemen. Zie plaatje op blz. 6!

Tot nu toe was eigenlijk altijd *sous-entendu*, onuitgesproken vanzelfsprekend, althans in onze nu gangbare Nederlandse cultuur, dat nieuwe generaties leren van de oudere, dat kinderen opnemen en zich eigen maken wat hun ouders hun onderwijzen – niks vice versa.

Met de pre-figuratieve cultuur zoals die in deze tijd actueel is, is en wordt dat steeds sterker anders. Er is een uitbreiding gaande van de relaties tussen de oudere en jongere, tussen de reeds aanwezige ouderen en de nieuw er bij komende generaties. Dat wordt steeds meer wisselwerking, samenwerking. Dat verklaart veel dat we in de tijdgeest zien [het heeft overigens niet alléén positieve kenmerken].

Het boekje van Margaret Mead riep al vanaf zijn eerste verschijning, ruim een halve eeuw geleden, tegenspraak, kritiek en controverses op. Het doet dat nog steeds; ik veroorloof mij om wat zij schrijft als baanbrekend nieuw te kwalificeren. En het *format* 'parodie' dat ik heb gekozen voor mijn boodschap, legitimeert mij om hier een stelling te lanceren die al vanaf het begin het leidmotief is van mijn parodie.

'De tijden veranderen en de essentie van de verandering die wij nu meemaken is dat steeds meer mensen in hun gemoed de 'harmonie der sferen' van Pythagoras horen, en innerlijk onafgebroken, en uiterlijk-lichamelijk af en toe, ook mee meebewegen met wat zij 'horen'.

Die harmonie verbindt mens en kosmos in een vijfledig ritme:

(1) ultrakleine, (2) kleine, (3) middelgroot-middelkleine, (4) grote en (5) ultra grote ritmen. Als we het vijftal een-voor-een bezien:

(1) In de *instant*, bijna tijdloos-kort ontstaande, groeiende krimpemde direct daaropvolgend weer verdwijnende zenuwdraadjes in de hersenen waarlangs Natrium en Kalium-ionen heen en weer springen,

(2) In een zich-in-(fracties van)-mini-seconden afspelend *exaiphnês* [oogwenk]; knipper maar eens even met je ogen en 'voel' dan, dit doende, hoe lang/kort dat duurt. Tijdsduur moet je voelen!

(3) In de ademhaling en de bloedbeweging, in het midden tussen hoofd en buik. De Vlaamse arts en alchemist Jan Baptista van Helmont (1579-1644) schreef in zijn *Ortus medicinae* (Amsterdam: Louis Elzevir, 1652 (eerste editie: 1648)): 'Gas (*meum scil. Inventum* = gas (mijn ontdekking) ... *in nominis egestate, halitum illum, Gas vocavi, non longe a Chao ...*" (= omdat ik een naam nodig had, noemde ik deze damp \approx 'ademtocht' "gas", lijkend op "chaos" ...).

(4) In wat ik hier relativerend de grote ritmen noem, doet zich ook weer een tweedeling voor. Het relatief kleinste ritme van de relatief grote is de minuut [*minute* = 'hyperklein] – en daarna wordt het onbespreekbaar ingewikkeld. In enkele trefwoorden aangeduid: Uur, *hora* \approx horizon, \approx relatie tijd - ruimte \approx visueel waarnemen innerlijk "begrijpen" ...; *Uhr ... heure* \approx *quelle heure est-il*; *Stunde* - stonde ... Na het uur komt het etmaal (Fechner: *Tagesansicht / Nachtansicht*), dan de week (zeven), de maand (twaalf), het jaar (honderd), dan ...

(5, de Quintessens) Via eeuw, millennium komen ultra-grote ritmen: het αἰών, *aioon* (Gr.), *aevum* (Lat.) ... 'eeuw[ig(heid)]' ... [aanhalings-tekens!] groter dan denkbaar; de oudste / eerste vraag in de filosofie: 'Waarom is er iets en niet veeleer niets'? Nieuw antwoord 'Dit is een foute vraag! In werkelijkheid IS er afwisselend iets en niets. Alles verloopt altijd ritmisch. Alles komt en gaat en komt telkens weer terug, net zo als Proteus.

En zo komt dus ook Voltooid leven weer terug in de tekst. Wat was daar ook al weer eigenlijk fout aan?

8.

Allereerst zit in 'Voltooid leven' een weeffout. Het is een *contradictio in terminis*: in zich zelf tegenstrijdig. Het is specifiek bedoeld voor (oudere) mensen die 'verlies aan identiteit' ervaren, maar wie verliest aan identiteit, is juist dáárdoor [of 'daardóór?'] niet meer bekwaam om de, de letterlijk, laatste, zwaarst wegende beslissing die een mens kan nemen, te nemen en uit te voeren. Anderen beslissen dan voor hen.

Lezer, denk mee in mijn gedachtengang. Wat is identiteit eigenlijk? Antwoord in de geest van Steiner: identiteit is een driedelig fenomeen [nota bene: drieLEDig. Niet 'drie DELig'. Het verschil zit 'm erin dat van elke geleding iets in de beide andere leden leeft].

De eerste geleding ben ik met mijn anamnesis [= mijn herinneringen aan mijn voorgeboortelijk bestaan]. Die was ik vergeten toen ik vlak voor mijn indaling op aarde door de rivier der vergetelheid, de Lethe ging. Door oefening kan ik die herinneringen terughalen.

Het tweede geleding, het middelste lid ben ik in mijn [of misschien beter gezegd: 'de'] perifere identiteit [men kan zich afvragen 'van wie' die 'is': van mij of van de ander?'] oftewel de periferiteit [zie blz. 9]. Die periferiteit is onmetelijk omvangrijk. Ieder mens die oud genoeg is om in aanmerking te komen voor een behandeling door een zgn. levensindebegeleider zoals Pia Dijkstra die concipieert, heeft een onmogelijk bepaalbaar groot aantal andere mensen meegemaakt. Dat aantal is wel heel groot maar het is niet een oneindig groot aantal.

Bijna al die meemakingen gebeuren half of minder bewust en duren maar kort. Enkele ontmoetingen leiden tot belangrijke langdurige relaties. Ouders ↔ kinderen duren voor de laatstgenoemden, als alles goed, gaat in principe levenslang. De levenslange verbintenis waarvan het klassieke huwelijk proto-type is, is een ander speciaal geval. Overall en altijd werkt iets van een of meer van een groter of kleiner aantal van die anderen die ik ontmoet heb dóór in alles wat ik doe en zeg; in alles wat ik verzuim of anderszins niet doe, in alles wat ik wil, denk, voel, ... *you name it*. Ik leef dus ik groei, ik boots na!

De derde geleding in de identiteit is een heel ander verhaal. Die be-
noem ik hierbij als mijn 'dienstdoende ik van het *exaiphnês*' [zie blz.
29, topos (2)]. In een vergelijking die mij persoonlijk vertrouwd is:
'mijn d.d. ik' lijkt een beetje op de 'sergeant van de week': de onder-
officier die een week lang full time bij zijn compagnie in de kazerne
aanwezig is en daar dan voor iedereen aanspreekbaar is. Het verschil
tussen de sergeant van de week en mijn 'dienst doende ik' is dat 'mijn
d.-d.-ik' telkens alleen maar korte tijd operationeel is.

Lijkt identiteit nu niet helemaal ongrijpbaar te worden? 'Wie het vatten
kan, die vatte het' (Matth. 19:12), komt als antwoord in me op.

In dit 'vatten' ligt een mooi 'terzijde'. In het Grieks staat ὁ δυνάμενος
χωρεῖν χωρεῖτω: *hō dynamenos chorein choreito*. Het woord *chorein*
betekent iets als **om**vatten; het verwijst naar (de) ruimte, met alle as-
pecten die tweeduizend jaar geleden eigen waren aan 'ruimte'. Alleen
wie het virtueel quasi-fysiek in zich heeft, kan het ook ruimtelijk bin-
nen de 'omvatting van zijn lichamelijke', in zijn persoonlijke bin-
nenwereld gewaar worden, en het zodoende echt 'vatten'. De Engelse
vertaling zegt het zo: *He that is able to receive it, let him receive it*.
Wie nu de moed heeft om door te lezen, leze door en vatte het!

Wat nu volgt, heeft alles te maken met tijd en bewustzijn en hun sa-
menhang. Paul Thung (1924-2016, hoogleraar in de betrekkingen tus-
sen geneeskunde en natuurwetenschappen in Leiden; ik heb veel aan
hem te danken) heeft wetenschappelijk-filosofisch-poëtisch in één ali-
nea goed samengevat hoe die verband met elkaar houden:

'De werkelijkheid wordt geboren uit het menselijk bewustzijn, dat van
moment op moment zijn heden en verleden voortbrengt. Die continu
voortstromende en daarbij steeds veranderende realiteit vormt ons le-
vensverhaal, een geschiedenis die wij gaandeweg steeds weer nieuw le-
ren zien. Want elk traject van het leven en daarmee ook ons terugzien
daarop, is eenmalig: het verleden krijgt in elk heden eigen vormen, die
opnieuw ontdekt moeten worden. Elk begin is willekeurig, want wij le-
ven in en tussen werelden die op miljarden wijzen voortdurend begin-
nen en ophouden. Elk moment is vol van het oplichten, glanzen en

weer uitdoven, in eindeloze variatie, van de ontelbare fragmentjes bewustzijn, beleven en vergeten, waarin het bestaan zich realiseert en voorbijgaat. Daarbij hangt ook alles met alles samen: geen gebeuren dat niet voortvloeit uit wat voorafging, niet vervloeit in wat elders opduikt, niet vertakt in een onafzienbaar net van uitlopers. Het voortgaan van de tijd voert ons niet werkeloos mee. Tijd stroomt door ons, verandert ons - wij veranderen haar. Zo ontstaat ons verleden, dat wij steeds weer afbreken, nieuw maken, meenemen, doorgeven.'

9.

'Tijd' en 'bewustzijn' hebben alles met elkaar te maken. En dit 'alles' omvat ook, onder andere, de fenomenen 'intertekstualiteit' en '*real time*'. Vandaar dat ik met een gerust hart kan schrijven: 'Maar in mijn parodie is alles wat ik tot hier geschreven heb, toch pas de helft van het verhaal.

Om de andere helft te zoeken, ga ik terug naar eerder geschreven bladzijden in dit boekje. Maar ergens halverwege word ik onderbroken.

Real time is intussen onherroepelijk verder voortgeschreden, en wie, zoals ik, afwisselend denkt en leeft en werkt in twee werelden, in de concreet-fysiek-seculiere en de zogenaamd abstracte, virtuele transcendente wereld, en zeker wie daarbij ook in Rotterdam woont, beleeft de eerste dagen van mei als een kantelmoment. *Real time* is nu begin mei, en 14 mei 1940 werd onze stad gebombardeerd door de Duitsers. 800 mensen kwamen om en 80 000 werden dakloos. Het bombardement leidde dezelfde dag tot de overgave van Nederland.

Er komt nog iets bij. Over drie weken wordt het meteorologisch zomer. 21 juni om 11 uur 13 is het astronomisch zomerzonnenuwende: ook een kantelmoment! Daarna gaat de zon weer bergafwaarts, en dat maakt mij altijd depressief. Pas ruim twee maanden na de kortste dag van dit jaar, op 26 maart 2023, voel ik me weer een beetje senang; dan begint de nieuwe zomertijd weer! Dan kan ik Persephone, weer bevrijd uit de Hades waar zij bij de god van de onderwereld, moet vertoeven als het op aarde donker is, weer zien.

Nu ga ik verder met terugbladeren in mijn parodie. Er komen nogal een zinnen of passages voor waar min of meer sterke onzekerheid uit spreekt, noteer ik. Dat is op zich zelf natuurlijk niet een nieuw fenomeen. Wel nieuw dat de mix van zekerheid en onzekerheid in onze kennis in de loop van de tijd – soms voor een deel bijna onherkenbaar! – verandert. En het is niet alléén vooruitgang wat de klok slaat.

Een eeuw geleden was in Utrecht Abraham Hijmans van den Bergh (1869-1943) hoogleraar inwendige geneeskunde. Hij is onder andere beroemd geworden door de zin waarmee hij ieder nieuw academisch jaar zijn eerste college opende: 'Mijne heren, Van alles dat ik u ga vertellen, is de helft niet waar – en wist ik nou maar, wèlke helft'.

In die woorden liggen veel waarheid en wijsheid. Hijmans sprak jaarlijks profetische woorden. Telkens verwees hij met zijn profetische voorbehoud naar een fundamenteel nieuwe ontwikkeling in de wetenschap die zich in zijn tijd, buiten de schijnwerpers van de publiciteit maar ongehoord nieuw en effectief, voordeed. Ze is intussen het leidmotief van de wetenschap geworden en staat bekend als het 'wetenschappelijk feit'. De aarde is rond en ze draait om de zon – dat zijn twee voorbeelden van wetenschappelijke feiten. Het is niet denkbaar dat ze ooit, onjuist bevonden, verworpen zullen worden. Wetenschap is systematisch zoeken naar nieuwe wetenschappelijke feiten. Toen ik studeerde, jaren '60, was nog onzeker of de Ziekte van Hodgkin taxonomisch [\equiv wat betreft de indeling] in de categorie ontsteking [\approx 'infectieziekten'] dan wel onder de maligne aandoeningen [\approx 'kanker'] gerangschikt moest worden. Kort nadat ik afgestudeerd was, werd het pleit beslecht. De ziekte heet nu lymfeklierkanker.

Zo gaat het in alle natuurwetenschappen.

Het voorbehoud van Hijmans van den Bergh kwam niet zomaar uit de lucht vallen. Het heeft wortels in de geschiedenis. In de 19e eeuw waren theorie en praktijk van de wetenschapsbeoefening sterk veranderd. Het sleutelbegrip werd 'vooruitgang'. Wetenschappers begonnen over de oplossingen die ze voor sommige problemen gevonden hadden een zelfde onbetwifelbare zekerheid te krijgen als tot dan alleen ambachtslieden en ingenieurs in hun werk hadden leren kennen.

Een belangrijk moment in die vooruitgang is de brief die de toen 24-jarige student Emil Du Bois-Reymond in 1842 aan een vriend schreef: 'Brücke [een even oude medestudent] en ik hebben elkaar de plechtige belofte gedaan die waarheid geldend te maken dat in het organisme geen andere krachten werkzaam zijn dan de gewone fysisch-chemische krachten ... die altijd gereduceerd kunnen worden tot aantrekkende en afstotende werkingen'. Hun belofte werd het credo van het wetenschappelijk materialisme in de levenswetenschappen. In 1845 vormden ze met anderen de *Berliner Physikalische Gesellschaft*, die in de volgende decennien zou uitgroeien tot de plaats waar de fysiologie van de 19^e en 20^e eeuw zou worden gemaakt – en dat is fysiologie op basis van de belofte van de twee studenten.

Nog een andere kijk op het wetenschappelijk feit geeft Jos Geurts in 'Feit en theorie – Kernproblemen in de wetenschapsleer' (1978²). Wetenschappelijke feiten \approx wetmatige uitspraken zijn per definitie geformuleerd in termen die zeggen dat een bepaalde concrete entiteit, x , overal en altijd kenmerk y vertoont. 'Metaal (x) is 'een goede geleider van elektrische stroom (y)'. Of: 'elke cel (x) is 'ontstaan uit eerder bestaande cel [niet uit ongevormde levende materie] (y)'. Sinds Kant onderscheiden wij uitspraken in termen van ' x is y ' in twee categorieën: **analytische** en **synthetische**. Het onderscheid ligt in de aard van de relatie tussen x en y . Als ik zeg: 'de mens (x) is sterfelijk (y)', dan is mijn uitspraak analytisch van karakter want sterfelijk te zijn hoort essentieel bij de mens. Wie deze uitspraak verneemt, leert niets nieuws. Een beetje dik gezegd: ik breng niet x en y in een nieuwe synthese samen, ik analyseer alleen het begrip mens en leg uit dat aan het begrip mens inherent is dat hij sterfelijk is.

Uitspraken kunnen in de loop van de tijd transformeren van synthetisch in analytisch. In de eerste decennien van de 19^e eeuw kwamen biologen tot het inzicht dat de cel de kleinste eenheid van leven was. Toen ontstond de vraag hoe nieuwe cellen ontstaan. Het antwoord op die vraag verdeelde de biologen in twee kampen. Beide kampen deden een synthetische uitspraak. Het ene kamp meende dat: '[mischien niet alle, maar wel sommige] nieuwe cellen (x) het kenmerk hebben dat ze 'ontstaan uit ongevormde levende materie (y)'.

Deze uitspraak is, weten we nu, onjuist. Het andere kamp zei: 'elke cel (x) is altijd ontstaan uit een of meer eerder bestaande cellen (y)'. Dat kamp heeft gelijk gekregen. Maar dat weten we dus pas sinds eind 19e eeuw. Tot die tijd waren beide uitspraken synthetisch: de beide termen: '[nieuw ontstane] cel (x)' en: 'ontstaan uit ... ongevormde levende materie' resp. ... eerder bestaande cel (y)' werden in een nieuwe synthese gebracht. Nadat het 'ongevormde levende materie'-kamp definitief ongelijk gekregen had, veranderde dat. De uitspraak 'elke cel ontstaat uit een of meer eerder bestaande cellen' werd analytisch van karakter; het kenmerk 'ontstaan te zijn uit bestaande cel(len), y' is een essentieel bestanddeel geworden van 'elke cel, x'. De uitspraak was vroeger niet analytisch, maar is dat door voortschrijdende kennis geworden. Hij heeft nu sinds ruim een eeuw een verleend analytisch karakter en, gegeven dat het niet goed denkbaar is dat dit ooit als onjuist ontzenuwd zal worden, bepaalt dit zijn wetmatige karakter oftewel zijn eigenschap 'wetenschappelijk feit'.

In de eerste jaren van de 20e eeuw bevorderde die nieuwe zekerheid de wetenschap sterk, en in 1935 werd die nieuwe ontwikkeling voor het eerst onder woorden gebracht door de Poolse arts Ludwik Fleck (1896-1961). Die publiceerde toen een boekje '*Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache - Einführung in die Lehre vom Denkstil und Denkkollektiv*' \approx 'Ontstaan en ontwikkeling van een wetenschappelijk feit. Inleiding in de theorie van de denkstijl en het denkcollectief'. Dat was 'het geboortemoment van het wetenschappelijk feit'. Het boek van Fleck werd destijds met belangstelling ontvangen, maar de aandacht werd afgeleid door wat in de politiek gebeurde, en Fleck werd door de nazi's naar Auschwitz afgevoerd.

Zijn *wissenschaftliche Tatsache* werd vergeten. Maar hij overleefde, kwam terug, en werd hoogleraar microbiologie in de nieuw opgerichte Marie Curie Skłodowska Universiteit in Lublin. Kort na zijn dood werd zijn werk herontdekt. De Amerikaanse wetenschapshistoricus Thomas Kuhn stuitte erop tijdens een sabbatical in Europa. In 1962 publiceerde hij '*The Structure of Scientific Revolutions*'. Daarin gaf hij een nieuwe draai aan het werk van Fleck. Met name verbreedde / verdiepte hij de 'Denkstijl' van Fleck tot het begrip 'paradigma'.

10.

Paradigma en wetenschappelijk feit zijn kernbegrippen in de fundamentele discussie die over Voltooid leven gevoerd moet worden.

In de eerste momenten na zijn overlijden ziet de mens zijn hele voorbije leven in één groot panorama van beelden aan zich voorbij trekken. Dit is in 1892 vastgesteld door de Zwitserse alpinist / geoloog Albert Heim (1849-1937). Die had als eerste systematisch de vraag onderzocht 'Wat heeft zich afgespeeld in het bewustzijn van de (bijna) dood gevallen bergbeklimmer in de laatste ogenblikken van zijn leven?' Die vraag kwam toen niet uit de lucht vallen. Eind 19e eeuw was alpinisme iets nieuws. Enkele Zwitsers hadden in 1863 de *Schweizer Alpen-Club* opgericht en direct veel weerklank gevonden. En ook ging meteen vaak iets mis. Ook getrainde klimmers vielen soms onverwacht in een spleet die ze niet hadden kunnen opmerken, en vaak overleefden ze dat niet. In zijn lezing liet Heim duidelijk blijken dat zowel hij zelf als zijn toehoorders in detail wisten waar ze het over hadden. Alle aanwezigen hadden zelf of in hun vriendenkring of familie zo een (bijna) dodelijk ongeluk meegemaakt. Nieuw was de vraag die Heim inspireerde tot zijn onderzoek: 'Van welke aard waren de gewaarwordingen ... van de verongelukte in de laatste ogenblikken van zijn leven?' [Zijn tekst '*Notizen über den Tod durch Absturz*' heb ik met vertaling 'Enkele aantekeningen over plotselinge dood door een onverwachte val' in 2020 in eigen beheer uitgegeven]

Voor zover ik weet, heeft nooit eerder iemand die vraag zó gesteld. Filosofie is een erkend en legitiem 'troostmiddel', maar een tekst waarin wetenschap, troost en verwijzingen naar het hiernamaals in één samenhang voorkomen, is bij mijn weten nooit eerder vertoond. Het heilig oliesel, het sacrament der stervenden, de antroposofisch geïnspireerde stervenswijding en varianten hiervan zijn al lang bekend; we kennen in de psycho(patho)fysiologie de zogenoemde *Totstellreflex*, maar het voornemen om systematisch wetenschappelijk onderzoek te willen doen naar het antwoord op de vraag die Heim zich gesteld had, was volgens mij anno 1892 nieuw.

Maar 'de tijd was er rijp voor'. *The stage was set* voor een eigentijds onderzoek naar wat korte tijd later door dit onderzoek bekend zou worden als de Bijna DoodErvaring = *Near Death Experience*.

De trigger voor de wetenschappelijke benadering van zijn vraag had Heim gevonden in het gegeven dat sommige verongelukten hun val wel overleefd hadden. Twintig jaar heeft Heim besteed aan het verzamelen van berichten van zulke mensen. De resultaten in drie punten:

(1) De tijd leek heel even stil te staan; er was sprake van een tegelijk verlaagd en verhoogd bewustzijn. 'Ik ben dood' ging in een onmeetbaar kort moment door hen heen, onmiddellijk gevolgd door twee andere gewaarwordingen die iets langer duurden: een gelukkig gevoel en het besef 'Nee, ik ben toch niet dood'.

(2) Meteen aansluitend kregen zij het later bekend geworden als het 'postmortaal levenspanorama' een beeldensequens van het [in werkelijkheid dus niet!] voorbije leven. (

(3) Na enkele seconden of iets langer kwam het zogenoemd 'gewone' bewustzijn terug, en kregen ze een intens tegenstrijdig gevoel over zich: 'Wat ik heb meegemaakt is zó absoluut authentiek en waar, en zó belangrijk dat ik het iedereen wil, moet vertellen maar dat kan niet want alle woorden van de wereld zijn absoluut ontoereikend om iets van die andere realiteit weer te geven.

Als een van de leidmotieven van mijn parodie stel ik nu hier dat Heim op weg was naar de ontdekking van **de Nabij de Dood-Ervaring als wetenschappelijk feit**. Als snel werd het verhaal erover een item in de collectieve *tacit knowledge* zoals Michael Polanyi dit begrip gemunt heeft. Een goed voorbeeld geeft de neuroloog Moritz Benedikt (1835-1920). In zijn autobiografie (1906) schrijft hij hoe hij in een open zwembad in de Donau kopje onder ging:

. 'Es war wohl kaum mehr als eine halbe Minute, dass ich das Bewusstsein hatte, jetzt ertrinke ich. Dabei machte ich die merkwürdige Selbstbeobachtung, dass in dieser kurzen Zeit sämtliche Erinnerungen meines Lebens vor mir in rasender Eile vorübergingen. Diese Beobachtung ist in der Psychologie bekannt; selbst erlebt haben es wenige'.

En nu wordt mijn parodie moeilijk. Een jaar of 40 geleden, kort na het midden van de vorige eeuw, raakte het debat over de NDE langs **twee verschillende lijnen** ernstig ontspoord.

De *eerste lijn* begon met het werk van de Amerikaanse psychiater George Ritchie (1923-2007). In 1978 publiceerde hij '*Return from tomorrow*', geschreven met co-auteur Elizabeth Sherrill (*1928 - ?). Deze laatste is een in de sfeer van de *Evangelicals* [*the bedrock of the Republican Party* en van Donald Trump] uiterst vruchtbare en tijdens haar leven navenant populair geworden auteur van devoot-evangeliserende boeken. In het boek geven de auteurs een nadrukkelijk christelijk geïnspireerd, autobiografisch-casuïstisch verslag van wat Ritchie meegemaakt zou hebben en wat dus korte tijd later een '*near death experience*' zou gaan heten. Deze ervaring had Ritchie in december 1943 in een militair hospitaal meegemaakt. Hij gaat daar bijna dood en blijft dat niet slechts een fractie van een seconde maar wordt in die toestand door niemand minder dan Jezus Christus zelf meegenomen op een langdurige queeste door letterlijk alles wat zich in en tussen hemel en aarde bevindt [queeste = een zoektocht; in het bijzonder een zoektocht die het karakter heeft van een levenstaak. Het gaat het om een avontuurlijke, lange reis met grote hindernissen die de hoofdpersoon moet zien te overwinnen, al dan niet met hulp. Obstakels zoals vijanden en monsters zijn standaardingredienten. De *queeste* wordt ook gezien als metafoor voor de zoektocht naar wijsheid, die door de zoekers wordt gevonden door de ervaringen die ze in het voorbijgaan opdoen. Overigens: had u, lezer genoteerd dat er 35 jaar liggen tussen de zgn. beleving en de te boekstaving ervan?].

Het boek heeft uitdrukkelijk getuigeniskarakter; de ervaring heeft het leven van Ritchie essentieel veranderd. Vooral hierdoor is hij later psychiater geworden. Ik heb er zelf ooit een beetje mee te maken gehad. Omstreeks 1980 overwoog Jean Louis Boele van Hensbroek een vertaling ervan op te nemen in zijn Uitgeverij Lemniscaat, en vroeg mij en chirurg Dick Westbroek me het boek te beoordelen. Beiden vonden wij het boek het letterlijk te mooi om waar te zijn, en adviseerden Boele het niet uit te geven. Hij volgde ons advies, in 1985 kwam het uit bij H.J.Gottmer in Haarlem, en nu wordt het onder de

titel 'terugkeer uit de dood' op de markt gebracht door Christoffoor in Zeist. In deze uitgave is overigens de co-auteur Elizabeth Sherrill uit het boek verdwenen [in de Amerikaanse pocketuitgave die ik onlangs kocht, staat ze wel vermeld]. Maar waargebeurd of niet – Ritchie heeft school gemaakt, vooral dank zij Raymond A. Moody, die met *'Life after life – the investigation of a phenomenon: survival of bodily death'* (1975) algemeen gezien wordt als de eerste auteur die de zgn. BDE wetenschappelijk min of meer *salonfähig* gemaakt heeft. Hij droeg zijn boek op *'To George Ritchie, M.D. and, through him, to the One whom he suggested'*. [Ik heb niet terug kunnen vinden hoe Moody in 1975 een boek kon opdragen aan Ritchie die pas in 1978 op het toneel verscheen, en houd me aanbevolen voor informatie].

11.

De **tweede ontsporingslijn** begon dichterbij. Daardoor komt hier alweer een nieuw, nu een heel belangrijk moment van intertekstualiteit in mijn parodie. Dat vraagt nu eerst de nodige aandacht.

In de afgelopen jaren heeft mijn levensgezellin Joke intensief in bijeenkomsten van kleine groepen gewerkt met sprookjes. In 't bijzonder heeft zij een geschikte manier om daaraan te werken ontwikkeld in de zogeheten de zogeheten Vier-lagen-methode. In vier fasen van het gesprek gaat de groep geleidelijk 'de diepte in'. Dat is onder meer een geschikte methode omdat mensen heel verschillend zijn. De ene mens is beter in het zich herinneren van de beelden van het sprookje - 'hoe ging het ook weer verder?', een ander leeft intens mee met de dramatiek in een sprookje - 'wat gemeen van die stiefmoeder!', weer een ander heeft gevoel voor de diepere achtergronden van een sprookje. Bij deze methode komen al die kwaliteiten aan bod en vormen samen een ongelofelijke rijkdom.

Deze Vier-lagen-methode heeft Nikolaas van Kues (1401-1464), al beschreven. Later kon Goethe (1749-1832) deze weg vervolmaken in zijn fenomenologie. Moeilijk is de werkwijze niet. Wel is er discipline voor nodig, want zonder discipline ontstaat al gauw het gevoel 'ja, we

hebben wel genoten van het sprookje, maar hebben we echt inzicht gekregen in de diepere betekenis van dit sprookje?', of: 'hebben we nu niet gewoon het sprookje kapot geanalyseerd en geredeneerd?' Dat is dan heel onbevredigend. Hier worden de vier lagen kort gekarakteriseerd.

1 Het begin is eenvoudig. De eerste laag van de methode is: we luisteren naar het sprookje dat aan het begin van de bijeenkomst verteld wordt. Voorlezen is een tweede keus. Bas Belleman legde uit waarom dat zo is: 'Als iemand uit zijn hoofd een goed verhaal vertelt, dan gebeurt het waar je bij bent. Dat maakt het zo intiem.' (NRC 6 oktober 2013)

2. In de tweede laag proberen we samen ons de sprookjesbeelden weer te herinneren. Om te beginnen bij het begin: heel belangrijk zijn (1) hoe heet het sprookje, en (2) wat is de eerste zin. De titel geeft aan waar het eigenlijk om gaat in dit sprookje. Elk sprookje zegt iets over de weg die de mens te gaan heeft. De eerste zin geeft aan over welk stuk van de ontwikkelingsweg het gaat. Gaat het over de ontwikkeling van het dochtertje van de koning die gestorven is? Over de ontwikkeling van de jonge ziel die in alle eenzaamheid en verdriet haar weg moet gaan om zich in vrijheid te kunnen ontwikkelen? Of over de jonge held die veel beproevingen moet doorstaan om de koningsdochter te verlossen en dan met haar in het huwelijk kan treden? Dit is de weg die het jonge ik, de geest te gaan heeft, waarbij de wil, moed en uithoudingsvermogen beproefd worden. In deze tweede laag kan de ene deelnemer de ander aanvullen of corrigeren. En juist als er iets onjuists wordt gezegd, is het eigenlijk fijn. De anderen worden hier wakker aan - 'nee, zo was het niet'. En niemand vergeet het meer. Het is voor veel mensen niet zo makkelijk om zich aan deze laag te houden. Sommigen gaan meteen vertellen wat ze ervan vinden. Maar in deze laag gaat het alleen om de juiste, exacte beelden. Alleen getrouwe herinneringsbeelden kunnen leiden naar de betekenis van de beelden. Elk oordeel, elke mening moet in deze laag teruggehouden worden. Goethe spreekt hier van 'resignatie', innerlijke terughouding. Hij noemde het vermogen om tot juiste herinneringsbeelden te komen 'exacte zintuiglijke fantasie'. Het gaat om de juiste waarneming. Dat is moeilijk en zo merk je dat deze methode ook een scholingsweg is. In de wetenschap is er juist twijfel aan de juistheid van de zintuigelijke waarneming. Men gebruikt liever meetinstrumenten in

plaats van de eigen zintuigen. Voor ons geldt *scholing* van de waarnemingen. Zo wordt het sprookje niet alleen uiterlijk gehoord, maar ook innerlijk bezit van de deelnemers. En in het innerlijk kunnen de beelden verder werken. Dat laatste is een actueel thema in de moderne cognitieve psychologie. Beelden onthouden we gemakkelijker dan abstracte noties; beelden werken door en blijven werken.

3. In de derde laag gaan we ons verdiepen in wat we aan de sprookjesbeelden beleefd hebben. Wat heeft het sprookje ons gedaan? Wat is ons opgevallen? Waar heeft het sprookje ons geraakt? Wat vonden we mooi? Wat lelijk? We verbinden de beelden met ons gevoel en verstand. Deze derde laag omvat de verwerking van de waarnemingen, het inleven in de beelden, het sprookje in mijzelf aan het woord laten, het letten op tegenstellingen en overeenkomsten. Een tweede belangrijk onderscheid met de methode die de wetenschap gebruikt wordt nu zichtbaar. In de wetenschap streeft men naar een uitschakelen van het subjectieve gevoel ten gunste van de objectiviteit. Dit geeft een enorme verschraling. In deze methode staat een scholing van het gevoelsleven voorop. Vooral in het werken met een groep kun je via deze methode werken aan een objectivering van het voelen. Het resultaat van dit gezamenlijk werken in de derde laag is dat doorleefde voorstellingen, levende beelden zijn ontstaan. En deze doorleefde beelden kunnen ons de weg wijzen naar de diepere achtergronden van het sprookje. Want sprookjesbeelden komen uit de gewone wereld, maar vertellen over de wereld van de ziel en de geest, over ons zelf.

4. Hiermee komen we bij de vierde laag. Hoe verwijzen deze beelden naar de wereld van onze ziel, van onze geest? Het proces in deze laatste laag is een intuïtieve en creatieve activiteit. Kunnen we iets van het wezen van het beeld te pakken krijgen? Soms gaat ons een lichtje op. Goethe noemde dit vermogen 'schouwende denkkraft' (vertaling van '*anschauende Urteilskraft*').

01

Tot zover over het nieuwe intertekstuele moment.
Nu verder over de op blz. 39 genoemde andere **ontsporinglijn**.

In het vroegere Diaconessenhuis in Arnhem werd Pim van Lommel (*1943; 'van 1977 tot 2003 cardioloog in het Rijnstate Ziekenhuis') gegrepen door het nieuws over de twee in het vorige hoofdstukje genoemden Ritchie en Moody. Hij Zag Het Licht en besloot hierop in te spelen. Dat resulteerde in een grootschalig, met grote deskundigheid en nauwgezetheid volgens alle regels van de gangbare reguliere medische wetenschap in de loop van enige jaren uitgevoerd prospectief [– 'vooruit kijkend' in plaats van pas achteraf, retrospectief, vast te stellen wat er gebeurd is] onderzoek. Dat resulteerde vervolgens in de publikatie *'Near-death experience in survivors of cardiac arrest: a prospective study in the Netherlands'* door Pim van Lommel, Ruud van Wees, Vincent Meyers, Ingrid Elfferich, verschenen in een tijdschrift uit de absoluut onverdachte hoek: *Lancet* 2001; 358: 2039–45. Dat resulteerde via via in de weergaloze bestseller 'Eindeloos Bewustzijn – Een wetenschappelijke visie op de Bijna-Dood Ervaring'. [Ter documentatie: 'Cardioloog Pim van Lommel deed de afgelopen dertig jaar onderzoek naar bijna-doodervaringen (BDE) bij patiënten die een hartstilstand hadden overleefd. Hij publiceerde er over in het gerenommeerde tijdschrift *The Lancet* en schreef de bestseller “Eindeloos Bewustzijn”. ...', haal ik van zijn eigen website. 'Volgens van Lommel is een BDE niet te herleiden tot zuurstoftekort, en het verandert mensen blijvend. De heersende, materialistische visie van artsen op de relatie tussen hersenen en bewustzijn is te beperkt om het verschijnsel te kunnen duiden, want ons bewustzijn kan soms ook los van ons lichaam ervaren worden. ... Nu is er een geheel nieuw voorwoord door de auteur geschreven om te laten zien wat het boek te weeg heeft gebracht bij zowel de auteur als zijn lezers.'

Zelden of nooit heb ik iemand ontmoet die het zó goed met zichzelf getroffen had, als deze Pim van Lommel [ik heb één maal, in, *of all places*, het '*Speisehaus*' bij het Goetheanum (hoofdkwartier van de Antroposofische beweging, Dornach, Zwitserland) een onvergetelijk *live* confrontatietje met hem gehad. En geen auteur heeft mij zó versterkt in mijn skepsis jegens wat in *real time* in deze jaren gaande is in de Antroposofische Vereniging als de receptie van Van Lommel door mijn 'sofische zusters en broeders. Ze slikken het kritiekloos.

In een volgende versie van mijn parodie zal ik zijn prototypisch pseudo-wetenschappelijk onderzoek vergelijken met het verhaal dat M.R. Pollock op 6 april 1970 vertelde over *'The Discovery of DNA: An Ironic Tale of Chance, Prejudice and Insight [Journal of General Microbiology (1972), 63, 1-20; motto 'Truth Emerges More Readily From Error Than From Confusion', Francis Bacon (1620). Omstreeks 1900 had men het idee van een 'genetische informatie dragende substantie' bedacht c.q. ontdekt en als vanzelfsprekend gesteld dat dat een eiwit moest zijn als gevolg waarvan men bijna een halve eeuw iets dat niet bestond, zocht op een plaats waar het niet was. Hoe lang zal het duren tot de mega-misleiding van Van Lommel zal zijn bijgezet in de catalogus van blunders in de wetenschap?*

Intussen blijft de vraag van Hijmans van den Berg mij bezig houden. 'De helft van wat ik u ga vertellen, is niet waar ...' erkent hij, en hij vond in brede kring erkenning. Hoe zit dat met mij en met wat ik hier aan het vertellen ben? Als het zo is als Hijmans stelt, is dan dus niet in elk geval ten minste de helft van wat in de vorige stukjes stond en van wat nog komt, wèl waar? Maar weet ik dat echt zeker?

Ik maak een omtrekkende beweging en kom terug via een ver terug liggend verleden. Een auteur uit de begintijd van de moderniteit geeft een creatief antwoord: Giordano Bruno [1548 tot (op de brandstapel) 1600; filosoof, priester, vrijdenker en veel meer]. Een van zijn teksten is een dialoog tussen 'het hoofd' en 'het hart' onder de titel: *'De gli eroici furori* ('Over de heroïsche razernijen'; 1585). Daarin sluit 'het hart' een heftige discussie met 'het hoofd' af met de woorden: 'Als dat wat ik vertel niet waar is, is het in elk geval zeer goed gevonden'. In het origineel: *'Se non è vero, è molto ben trovato'*.

Het Italiaanse woord *trovare* betekent echter niet alleen 'vinden', en een *trovatore* is niet zomaar een 'vinder'. Hij is wat wij in kennen in de Franse term *'troubadour*. 'een middeleeuwse kunstenaar, vooral een muzikant-dichter. Het woord is afgeleid van het Occitaanse woord "*trobar*", dat "vinden" of "bedenken" betekent' (Wikipedia).

Leven is in de eerste plaats ritme, en ritme roept een wisselspel op tussen weten, begrip en aanverwante **positieve** gewaarwordingen

enerzijds, en niet-weten, onbegrip en andere als **negatief** beleefde gewaarwordingen anderzijds. Dit heeft te maken met het fenomeen 'cognitieve dissonantie'. Het is de onaangename spanning die iemand kan ervaren bij tegenstrijdige overtuigingen, ideeën of opvattingen of bij de noodzaak om te handelen in strijd met de eigen overtuiging [Leon Festinger, *A Theory of Cognitive Dissonance*, 1957].

Mensen streven naar het verkleinen van dissonantie en passen daartoe hun opvattingen of gedrag aan. Daartoe bedenken / verzinnen [Wat is precies het verschil?!] wij vaak een verhaal dat ons voldoende gemoedsrust geeft om te kunnen doorgaan met leven, al gelooft men zelf zijn eigen bedenkensel eigenlijk niet echt. Verwant hiermee is '*Das Prinzip Hoffnung*' dat de neomarxistische filosoof Ernst Bloch (1885-1977) in de tweede helft van de vorige eeuw (opnieuw?) op de agenda van het publieke debat heeft geplaatst.

Eind vorige eeuw gaf ik filosofie-onderwijs aan EUR-studenten. Daar ontmoette met Harald Gunther, geboren en getogen in Curaçao. Pas hier had hij voor het eerst gezien hoe mensen schaatsen. Hij had er in Curaçao over gehoord, maar had zich, omdat het daar nooit vriest, niet echt kunnen voorstellen hoe dat gaat. Pas hier en nu werd hij zich ervan bewust dat hij halfbewust destijds in Curaçao had aangenomen dat de Hollanders ijsblokjes uit het vriesvak van de ijskast halen, die blokjes op de grond leggen en daar dan op schaatsen. Hij had het halfbewust wel vreemd gevonden, maar wat wil men...?

Ieder mens wil zich kunnen oriënteren in zijn omgeving. Dat is een determinant van het mens-zijn. Hij wil 'grip' krijgen 'op' zijn omgeving, en doet dat door 'be-grip' te vormen 'van' deze omgeving.

Die neiging is wellicht in de evolutie uitgeselecteerd; wellicht overleven alleen wezens die zich mede dank zij de koestering van hoop kunnen oriënteren in hun omgeving in de strijd om het bestaan.

Zou het echt zo gegaan zijn? Enige reflectie is geboden. Leven en dood vormen samen het hardste onderscheid dat het leven (!) kent. Dat is overal en altijd zo geweest; daarover is in de serieuze regionen van het collectief bewustzijn nooit misverstand geweest [zombie-verhalen en aanverwante exotische folklore laat ik buiten beschouwing].

Iets anders verdient intussen nu wel aandacht. De voorstellingen die men zich maakt in het collectief bewustzijn over de aard van het verschil tussen leven en dood, zijn niet van alle tijden. Integendeel – die voorstellingen zijn hoogst wisselvallig. De oudste tekst met een expliciete voorstelling over leven en dood die wij kennen staat in het Sumerische epos over Gilgamesj en Enkidoe, ca. 2100 vC. Pas in die tijd begint inzicht in de absolute eindigheid van het leven in het collectieve bewustzijn te komen. En pas zeer lang daarna, in de loop van de afgelopen twee eeuwen van onze jaartelling, is in het westerse collectieve bewustzijn over de dood langzaam iets gaan veranderen. Overal en altijd werd en wordt veelal nog steeds de dood gezien als een soort overgang naar een andere zijswijze, en meer of minder duidelijk in verband gebracht met reïncarnatie.

In de tijd van de Verlichting verdween het collectieve karakter van dit bewustzijn. Het werd normaal dat iedereen daar zelf over mocht nadenken en beslissen. 'Laat iedereen zelf beslissen hoe hij zalig wil worden', decreeteerde Frederik de Grote in het kielzog van Lessing in de tweede helft van de 18e eeuw, en dat vinden we nog steeds een goede zaak. Of iemand wel of niet aan God of god en/of aan de heiligheid van de waarheid wil geloven en hoe hij dit geloof invult, is pure privé-zaak. De politiek mag zich daar niet mee bemoeien.

De tijden veranderden verder. In 1869 stelde T.H.Huxley dat de menselijke geest als zodanig niet toegerust is om iets te vatten dat zich buiten het leven afspeelt. Hij introduceerde het begrip agnosticisme [a- ≈ niet, gno- ≈ weten]. Dat werd en is nog steeds het *credo* van elke zgn. rechtgeaarde wetenschapper die nog wil meedoen.

'Wij weten niet en zullen nooit weten (of hierna nog iets komt); in deftig Latijn *ignoramus et ignorabimus*'. En daarom, werd impliciet toe-gevoegd, moeten we daarover zwijgen. Zo verdween de hierna-vraag daadwerkelijk uit het wetenschappelijk discours.

Volgt daaruit niet bijna logisch dat wij mogen stellen dat de pleitbezorgers van Voltooid leven strikt genomen zelf niet weten wat ze doen?

13.

Het vorige hoofdstukje eindigde met een prangende vraag. Weet ik eigenlijk zelf wel wat ik aan het doen ben? De eerste associaties die bij mij opkomen wijzen naar wijd uiteenlopende zijpaden. Het eerste leidt naar Lucas 22:34. 'Heer, vergeef het hen want ze weten niet wat ze doen', Πάτερ, ἄφεες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσιν.

Het tweede zijpad, psychologisch-filosofisch-(patho)fysiologisch van strekking, gaat een heel andere kant op – naar een seculier juridisch proces. 'Edelachtbare!', roept de aanklager daar: 'Deze man moet streng gestraft worden want hij is een geboren misdadiger'.

Via een derde zijpad komen we in *real time* [intussen vrijdag 13 mei]. Onlangs won Jurriën Hamer de Socrates Wisselbeker als auteur van het 'meest urgente, oorspronkelijke en prikkelende filosofieboek' onder de titel 'Waarom schurken pech hebben en helden geluk. Een nieuwe filosofie van de vrije wil'. Daarin betoogt hij dat de wetenschap de vrije wil als mythe heeft ontmaskerd. 'We zijn namelijk allemaal een resultaat van genen, een voorgeschiedenis en opgedane ervaringen.' Weet hij echt niet dat mythen en aanverwante producten van de menselijke geest zoals bijvoorbeeld sprookjes óók wijsheid en waarheid overdragen? Ik zal hem t.z.t. een exemplaar van mijn parodie sturen en hem speciaal hoofdstukje 11 ter lezing aanbevelen.

Aansluitend aan de vorige alinea kom ik nu terug op het sprookjeswerk van Joke in de eerste helft van het vorige hoofdstukje. Vooral de volkssprookjes die de broers Jacob en Wilhelm Grimm tussen 1812 en 1868 verzamelden, spreken ons beiden sterk aan. In vele ervan leeft esoterische wijsheid. In het verhaal over koningsdochter Doornroosje komen dertien feeën voor maar heeft vader maar twaalf borden voor het doopfeestmaal. Dat pikt die dertiende niet, en die komt onaangekondigd binnendringen en aankondigen dat het meisje op haar 15e jaar zal sterven. Maar alles loop toch goed af, want de twaalfde was nog net niet aan de beurt geweest en die zwakt de doem af tot 'honderd jaar' [≈ beeldentaal voor ontelbaar (≠ oneindig!) lang].

Sprookjeswijsheid leert dat levenskunst óók de moed, de *guts*, inhoudt om het kwaad alias de dertiende fee in je zelf herkennen en dat als realiteit in je eigen leven te erkennen. De rol van Judas Iskariot, het boek '*Hitler in uns selbst*' van Max Picard (1946), '*Er ist wieder da*' (film 2015), *Der schillernde Begriff 'Wiedergutmachung' hat in der zweiten Hälfte des 20. Jh. nicht nur im Sprachgebrauch der Bundesrepublik Deutschland Epoche gemacht* (Ritter) zijn enkele topoi die in vervolgtteksten nog even zullen voorkomen. [Is u, lezer, in de nummering van deze hoofdstukjes overigens iets opgevallen?].

12.

Intussen is *real time* voortgeschreden tot half juni. In mijn parodie begint, net als op blz. 14, wéér iets te veranderen. Hij wordt een beetje een *real time* reëel dagboek. Ik zit afwisselend te tikken, te lezen, aan mijn bureau met inkt te schrijven, op mijn pseudo *freudian couch* plat liggend op mijn rug met gesloten ogen omhoog te kijken ... Kunt u 't nog volgen lezer? Vanaf hier wordt het allemaal zomaar wat in een soort telegramstijl voor vervolgtteksten die ik intussen beraam ... Van Peter Medawar (195-1987) hebben we geleerd dat wetenschappelijke publicaties best een beetje meer persoonlijk mogen, dus in een parodie mag ik niet alleen maar moet ik wel iets over mezelf kwijt.

1. 'Het belangrijkste in de opvoeding is dat je moet weten wanneer je ermee moet ophouden.' Dat was de maxime van mijn vader [had-ie van zijn eigen vader].
2. Die maxime heeft op mij slecht gewerkt. Mijn ouders waren prima mensen, ik heb, zoals dat heet, een gelukkige jeugd gehad, maar ze hadden allebei een *défaut de leur qualité*: geïnspireerd door Steiner en diens unieke, zo ver als denkbaar dóórgetrokken filosofie van de vrijheid, lieten ze mij zó totaal vrij, dat ik, zonder dat ik wist wat ik deed, wat ik verzuimde of verkeerd deed, kon leven en dat ook deed alsof de wereld van mij was. Nu moet ik vrezen dat ik zodoende veel mensen

ernstig, sommige zeer ernstig beschadigd heb.

3. Die kwalijke overmatig vrije toestand uit de vorige topos duurde bij mij [een beetje als bij Erich Kästner: *'Als ich ein kleiner Junge was, und dieser Zustand währte bei mir ziemlich lange'*] zeer, zeer lang. Ik kreeg weliswaar veel vrienden en aanverwante relaties, maar die duurden allemaal alleen zo lang als ik kon doen wat ik zelf wilde. Niks empathie, niks inleven in de ander; ik moest met pijn en moeite alles achteraf leren; de mooie levenswijsheid van Ilja Pfeijffer die ik op blz. 12 citeerde, begon pas een beetje op gang te komen toen ik al ... – ik ben vergeten hoe vele jaren ná dat ik fysiologisch ruimschoots volgroeid was.
4. Met die vorige topos komen we op diverse delicate thema's. Het eerste en meest vóórkomend benoem als de Clairette Angot code.
5. Dat laatste komt uit de *opera comique La Fille de Madame Angot* van Charles Lecocq (1872). Hoofdpersoon Clairette zingt daar: *'Ça se fait, mais ne se dit pas'*. Vrijelijk vertaald: 'Iedereen doet het, en we weten allemaal dat we het allemaal doen maar we praten er niet over'. De lezer die nu niet begrijpt wat ik bedoel en dit dus niet expliciet onder woorden wil of kan brengen, heeft een probleem. Wie dat wil en durft, sture mij daarover een mail. [hugo@verbrugh.nl]
6. Een beroemde Nederlandse dichtregel luidt 'Ik ben een God in 't diepst van mijn gedachten'. . [Ik heb het even nagekeken; het is de startzin van een sonnet van Kloos. De volgende dertien regels zijn, met permissie, kitsch.] –

... EN TOEN WIST IK EVEN NIET VERDER ...

.... *Real time* is intussen voortgeschreden tot 20 juni. Ik ben vastgelopen in wat eigenlijk het hele probleem van deze parodie is geworden:: de woorden doen niet meer wat we van ze verwachten – althans wat ik wil dat ze op z'n minst voor mij doen. ...

... NEE! ALWEER: HO! *The bad workman blames his tools.*
Maar een zeker feit is ...

7. ... dat ik al schrijvende een herinnering uit 1967 boven zag / voelde komen die intussen een soort USP (= *Unique Selling Point*) voor mij is geworden [de herinnering is goed dateerbaar omdat hij op kwam in een huis waar we destijds korte tijd gewoond hebben]. Ik werd midden in de nacht opeens wakker en wist met een soort variant van het hyperbewustzijn dat slaapwandelaars schijnen te hebben omtrent de koers die ze moeten volgen opeens iets nieuws: als ik iets **onder woorden heb gebracht** en vooral als ik het **opgeschreven heb** en al helemaal als ik het ergens heb kunnen **publiceren**, dan is het onbetwifelbaar realiteit, waarheid. *Dixi ego* alias Proteus oftewel dat heb ik zelf zo gezegd en ik neem er een woord van terug. Tegelijk ken ik de postmodernistische wijsheid 'Iedereen heeft zijn eigen waarheid' [Rudolf Pannwitz, 1917]. Toen ik jong was, was deze zgn. wijsheid modern, actueel, hip. Als je 'postmodern' nu aanklikt, meurt het muf. 'Mijn parodie ... wordt een beetje een *real time* reëel dagboek', schreef ik op blz. 47. Ik voel 'goede redenen' aankomen om er nu mee te stoppen ['goede redenen' staat hiertussen aanhalingstekens. Het is een vakterm in de nieuwe kennis- en wetenschapsleer. Kuhn gebruikt in '*The Structure ...*' (zie blz. 35) de uitdrukking *good reasons* ongeveer een half dozijn malen; hij legt nergens uit wat hij daarmee bedoelt. Kennelijk wordt de lezer verondersteld dat intuïtief te weten]. De [toch al hyper-intertekstualiteit van mijn parodie krijgt wéér een nieuwe uitbreiding: ze omvat nu ook de lezer. Die zal intussen vanzelf [*sua sponte*] begrepen hebben dat mijn parodie *quasi* [\approx , nu bijna] 'voltooid' is. Ik ga de laatste bladzijden gebruiken voor een paar losse opmerkingen, overwegingen, voornemens en vragen over onderwerpen in verband met Voltooid leven en daartomtrent die me nog bezig houden. Ik heb nu haast; de tekst moet nu snel weg. Het wordt dus nogal een rommeltje.

8. De 'Clairette Angot code' ging weliswaar allereerst over de categorie woorden en daden in de trant van bij voorbeeld, Anja Meulenbelt (*1945; kopstuk van de tweede feministische golf \approx de brede wederopleving van het feminisme in de jaren '60-'80 van de twintigste eeuw, maar in ieder mensenleven is er ook ander intiems om (niet of juist wel of eventueel alleen in omfloerste bewoordingen) te melden.

9. Er is met name Penelope, de trouwe echtgenote van Odysseus. Haar levensgezel is met de andere Grieken naar Troje vertrokken om de door Paris geschaakte Helena terug te halen en is al twintig jaar weg. Al die tijd zit Penelope te wachten. Ze wordt belaagd door rivalen van Odysseus, en om zich die van het lijf te houden, belooft ze hen dat ze een van hen zal kiezen zodra haar weefwerk [*textura!*] klaar zal zijn [ze weeft het doodskleed dat haar schoonvader Laertes zal dragen als zijn tijd gekomen zal zijn]. De hele dag zit ze te weven, 's nachts haalt ze alles weer uit wat ze de vorige dag heeft geweven. Ook ik zit de hele dag te schrijven en doe ik elke nacht teniet wat ik gecreëerd had. In de tekst van de vorige dag die ik de volgende dag lees, staat gewoon niet meer wat ik echt wil zeggen. Dus ... nee ... -- hoewel ...

10. ... : in de zgn. 'geheime leer' die Steiner heeft overgeleverd, staat óók veel dat verontrustend en erger is. Een treffend voorbeeld staat in de Hybernische mysteriën ['Hybernia is de esoterische naam van Ierland]. Als de adept eindeloze beproevingen had doorstaan en eindelijk was ingewijd, kreeg hij de volgende dag te horen dat het [ietswat kort door de bocht samengevat] allemaal illusie en onwaarheid was geweest: *'Ich bin das Bild der Welt, Sieh, wie Wahrheit mir fehlt. Willst du mit mir zu leben wagen, So werd' ich dir zum Behagen.'* En daarna: *'Ich bin das Bild der Welt, Sieh, wie das Sein mir fehlt. Ich lebe in deiner Erkenntnis, Ich werde in dir nun Bekenntnis.'*

Gelukkig komt er morgen weer een dag, en komt er ook ieder etmaal iets nieuws, iets *nie Dagewesenes* [zie blz. 18]

11. Kort geleden lekte [?opzettelijk?] het nieuws dat het Amerikaanse Hooggerechtshof van plan zou zijn het abortusrecht af te schaffen. Met de interacties die als gevolg van dit nieuws in de media

zullen plaats vinden, treedt voor mij de *coincidentia oppositorum* van Nicolaas van Kues (zie blz. 39) in werking. Wie reïncarnatie serieus neemt, ziet abortus als doodslag met voorbedachten rade. Mag dus niet. Wie vrijheid en emancipatie serieus neemt, ziet abortus als iets dat die alleen de betrokkenen aan gaat. Die zijn vrouw en dat ben ik niet. Q.e.d. Oftewel wie het vrije denken en vrije oordelen serieus neemt, concludeert dat een man hierover zwijgt. *The rest is silence*.

12. Steiner wordt steeds sterker ingehaald door de tijdgeest, en ik word bovendien in *real time* steeds sneller ingehaald door de media. Op 14 mei las ik in de NRC onder de rubriek 'Mentaal welzijn' iets dat zó in mijn parodie past: 'De moderne mens is vooral met zijn hoofd bezig, het lichaam is er om er goed uit te zien. Maar we moeten ook naar ons lijf luisteren, zodat we voelen of we stress hebben en daar wat aan doen.' Maar dat leerde Steiner al vanaf einde 19e eeuw in alle toonaarden. Zomaar één aanvulling uit de recente literatuur: 'Hoe komt het toch dat mensen denken dat ze een geestelijke gebeurtenis beter begrijpen als je laat zien wat er op dat moment (ongeveer) in de hersenen gebeurt?', vroeg Bert Keizer [iemand uit onverdachte hoek!] zich 11 maart 2022 in zijn column in Trouw af.

13. Een stevige theoretische uitwerking van wat ik op de binnenkant van de achteromslag van dit boekje schrijf: 'Ik "herkende" momenten uit historische televisiebeelden ...'; dat is iets anders!

14. Iets dat al lang op mijn *bucket list* staat, is een korte geschiedenis van de werkelijkheid te schrijven. Hier komt de aanhef. 'Er was eens niets. Toen kwam "iets". Die twee knalden op elkaar [er vond een "singulariteit plaats, leert de oerknaltheorie] en dat bewerkstelligde zó een "godsdreun van-moet-je-nog-ver" dat de echo's daarvan nu nog steeds nadreunen. Uit die echo's van echo's ven enzovoort ontstond het 'enactivisme'. Dat gaat ervan uit dat cognitie ontstaat in, en afhankelijk is van, de dynamische interactie tussen een kennend organisme en zijn omgeving. Die omgeving ontwikkelt zich samen met dat organisme .tot een wereld. Het waren Francisco Varela, e.a. die in 1991 het begrip '*enactive cognition*' ontwikkelden. Enactivisme drukt de gedachte uit dat acties niet simpelweg uiting geven aan begrijpen, maar dat zichzelf al vormen van begrijpen zijn. Daarvoor

werd de term ‘*embodied cognition*’ gemunt - nog zo’n technische term om wat gebeurt kernachtig te typeren. ‘*Embodied cognition*’ en omgeving zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De studie van Merleau-Ponty ‘Fenomenologie van de waarneming’ was een belangrijke inspiratiebron voor de studie van *enactive cognition*. Maar ook Spinoza’s filosofie wordt meer en meer als zo’n inspiratiebron gezien. [Overgenomen uit een blog over Spinoza]. Vervolg → topos 15.

15. Het eerste enactivistische kantelmoment [vele aeonen voordat de chronische tijd begon] was het ontstaan van de ruimte. Aanluitend ontstond de tijd. Uit die twee samen ontstond het ritme, en in de synthese van ritme, ruimte en tijd ontwikkelde zich evolutionair leven. *Se non è vero, è ben trovato*.

16. Ooit ontstond toen ons zonnestelsel. Daarin werd de planeet midden tussen Venus (♀, spiegel, beeld voor schoonheid) en Mars (♂, schild met speer, beeld voor moed) de bakermat voor het leven.

17. De vraag ‘Hoe ontstond het leven?’ is een non-vraag. Het leven was er eerst. Door afkoeling ontstonden levenloze fossielen etc.

18. Helemaal géén non-vraag, integendeel, is het probleem hoe de mens ... – wat is het goede woord? ‘... ontstond?’ ‘... op aarde kwam?’ ‘... geschapen werd?’ Ik laat die vraag in het midden ...

19. ... en stoot ... [via ‘In den beginne schiep God hemel en aarde – twee vertaalfouten! Er stáát: ‘In het begin scheidde de goden (meervoud!) de hemel en de aarde van elkaar] ... meteen door naar ..

20. ... de zgn. zonde(?n)val [dit woord/begrip zijn in hun gangbare betekenis pas vanaf de 17e eeuw bekend] dat de slang [≈ beeld voor de diabolos oftewel bij Steiner de gevallen engel Lucifer] ons / de eerste (♀ ↔ ♂) mens via Eva heeft verleid om ons zelf totaal vrij, óók vrij van (de) God / goden te maken – met als logisch gevolg dat een eind der tijden een realistisch idee werd, dat nu in *real time* ...

21. ... een feitelijk realistisch vooruitzicht lijkt te kunnen worden. Het is absoluut niet vast te stellen wat Vladimir Poetin echt zegt, bedoelt, wil, want in hem werkt de zgn. zondeval levensgroot dóór, maar Rusland is de grootste kernmacht in de wereld is etc. ...

22. Een volgend kantelmoment is de Bouw van de Toren van Babel. In Genesis 11:1-9 wordt verteld hoe de mensen een toren wilden bouwen die tot in de hemel zou reiken. God verhinderde dat door te maken dat de mensen verschillende talen gingen spreken en daardoor niet meer eendrachtig konden samenwerken. Vandaar dat men spreekt van de 'Babylonische spraakverwarring'. Maar ho weer. Ook dit ligt weer ingewikkelder.

23. De Babylonische spraakverwarring is pas de tweede aflevering van het verhaal. Vóórdat de mensen onderling verschillende talen gingen spreken, spraken ze één taal, de 'adamische taal'. Dat was niet alleen een uniek bijzondere taal omdat *alle* mensen die spraken, maar ook in de zin dat de woorden van die taal één-op-één verbonden waren met de dingen die ze betekenden. De dingen 'spraken' in 'tekens' tot de mens, en de mens verstond die tekens. Als een mens in de tijd vóór de bouw van de Toren van Babel bij voorbeeld een paard zag, dan kwam vanzelf ook het woord voor paard in die oertaal in zijn bewustzijn. De woorden en hun betekenissen waren onlosmakelijk verbonden met de dingen. Er was dus niet alleen één taal die door alle mensen werd gesproken en verstaan toen de mensen begonnen aan de bouw van de Toren van Babel, maar die ene taal was ook intiem verweven met de werkelijkheid. En die samenhang, de samenhang van taal en werkelijkheid, die samenhang werd door God verbroken toen de mensen een toren wilden bouwen die tot in de hemel zou reiken. Daardoor verloor de mens de directe, door God gegeven verbinding met de werkelijkheid die hij voordien gehad had. Tussen de taal en de werkelijkheid was een leegte ontstaan, en pas in die leegte ontstond, als een soort 'secundaire complicatie, de Babylonische spraakverwarring. De mens moest nu zelf een nieuwe, vrije verbinding zoeken met de werkelijkheid. De mens was los gekomen van God, en werd uitgedaagd zelf een nieuwe verbinding met de werkelijkheid te creëren. De taal is eerste stap op weg naar de vrijheid!

[Ontleend aan Michel Foucault, '*Les Mots et les Choses une archéologie des sciences humaines*' (1966), pag. 51: '*Sous sa forme première, quand il fut donné aux hommes par Dieu lui-même, le langage était un signe des choses absolument certain et transparent, parce qu'il leur*

ressemblait. Les noms étaient déposés sur ce qu'ils désignaient, comme la force est écrite dans le corps du lion, la royauté dans le regard de l'aigle, comme l'influence des planètes est marquée sur le front des hommes: par la forme de la similitude. Cette transparence fut détruite Babel pour la punition des hommes. Les langues ne furent séparées les unes des autres et ne devinrent incompatibles, que dans la mesure où fut effacée d'abord cette ressemblance aux choses qui avait à la première raison d'être du langage. Toutes les langues que nous connaissons, nous ne les parlons que sur fond de cette similitude perdue, et dans l'espace qu'elle a laissé vide']

Dit allemaal gezegd, opgeschreven, uitgetikt, klaargemaakt hebbende voor publicatie [niet als boek(je) maar louter als 'edeldummy'] wil / kan [in het hiertussenmaals is geen verschil tussen (wel of niet) kunnen en willen] ik niet verder. Nog een páár laatste aantekeningen:

24. [Deze topos is vervallen. Zie blz. 5]

25. Als aanvulling op topos 1 op blz 48: zoals spiegel de absolute metafoor is, zo is vrijheid het absoluut incommensurabele begrip.

26. Het begrip 'slaaf' is nu **'tot slaaf gemaakt mens'**. 'Nu worde man / vrouw getransformeerd tot **'als mannelijk / vrouwelijk mens aan de huidige incarnatie begonnen mens'**. De documentaire '*Être et avoir*' documenteert enigszins wat ik hiermee bedoel.

27. In februari 2021 zei Sigrid Kaag in *Relevant* van de Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levenseinde dat zij de wettekst van Pia Dijkstra onverkort steunt. "Het is voor mij een van de belangrijkste onderwerpen en dat zal zo blijven. Ik verzeker u dat de nalatenschap van Pia Dijkstra bij ons in veilige handen is. Het wetsvoorstel is een mooi, afgewogen stuk geworden. Ik ben er absoluut zeker van dat het in de volgende regeerperiode kan worden afgerond. De maatschappij is er rijp voor. Andere partijen moeten nu kleur bekennen." In een tekst als deze **proef ik** bijna dat D66 wat betreft 'Voltooid leven' eigenlijk een confessionele partij is. Ze menen met transcendente zekerheid dat zij weten wat goed is, en ze hebben al lang een uitvoeringsplan in twaalf stappen klaar. Is 'Voltooid leven' eigen-

lijk niet al lang **feitelijk** onderdeel van het nieuwe normaal?

Epiloog

Ergens in 2021 kreeg ik een mail bericht van de Gemeente Rotterdam. In de ‘Corona Gezondheidsmeter 2021’ was ik geselecteerd voor onderzoek naar mijn gezondheid: of ik een vragenlijst wilde invullen. Eerste vraag: ‘Wat is uw geslacht?’ Ik moest uit **drie** (!) alternatieven kiezen: ‘Man, Vrouw, Overig’. Dat was even wennen. Is de 'transmens' hier intussen onderdeel van het nieuwe normaal geworden?

In de laatste bladzijden van mijn parodie kom ik terug op het begin. In de eerste woorden van het eerste hoofdstukje, blz. 7, wist ik dat al. Het was een soort parafrase van de beroemde *oneliner* van Descartes: '*Cogito ergo sum*' : 'Ik denk dus ik ben'. Die slagzin wordt door velen gezien als het fundament van de moderne westerse filosofie. En ze heeft geleid tot de subject-object-splitsing van de mens en de wereld. Maar dat is allemaal foute boel. In zijn eerste tekst over wat zijn '*cogito*' zou worden, schreef hij als resultaat van intensieve introspectie: '*Il faut conclure et tenir pour constant que cette proposition: "Je suis, j'existe" est nécessairement vraie, toutes les fois que je la prononce, ou que je la conçois en mon esprit*': "Het moet worden geconcludeerd en als vast staand beschouwd worden, dat de stelling "Ik ben, ik besta" noodzakelijkerwijs waar is, alle keren dat ik haar uitspreek of overdenk in mijn geest'. Dat beredeneerde hij niet; hij beleefde het onmiddellijk naar lichaam, ziel en geest zo. En ik herken het als een, laat ik het een 'existentieel feit' noemen, en existentiële feiten hebben [althans voor mij] minstens even veel zeggingskracht als wetenschappelijke feiten. En tot voor kort was de code XY in mijn genetische make-up [zie Pollock, blz. 43] tegelijk een wetenschappelijk en een existentieel feit – dacht ik. In ieder geval 'weet' iedereen die ik, al is het alleen van naam, ken die reïncarnatie serieus neemt [*whatever* je ook bedoelt met 'weten'] dat mensen in de loop van verschillende incarnaties **als** ♀ ↔ ♂ **leven**. Dat is een *fact of life*. En, om het in een onbruikbaar geworden cliché toch zó te zeggen: als ik het goed begrijp, moet ook dat *fact of life*, zoals langzamerhand per dag steeds meer levensfeiten, op de helling [≈ herzien worden].

En ik waar zou de grens komen liggen? Mag **of moet** ik straks ook zelf kiezen als hoe oud ik door de wereld wil gaan? Tja, waarom niet? Mij zou het wel goed uitkomen om, ik noem maar wat. Nu 48 te zijn en voorlopig te blijven in plaats van, in real time nog amper twee maanden, omgekeerd. Overigens is er ook een beetje goed nieuws. Als betrokken burger had ik mijn verbazing over dit 'transchap als reële' optie gemeld; ik kreeg per kerende post antwoord van het Team Bestuursondersteuning: heel serieus en redelijk. Ik zal ze dit boekje sturen van met de vraag of ik eens mag komen praten.

Nu we bijna terug zijn naar waar we begonnen waren ga ik nog iets verder terug in die richting: naar het Station Delftsche Poort op de omslag. Daar wilde ik in eerste instantie de klok vijf minuten verder vooruit zetten. Dit voornemen nam ik een paar etmalen mee door de nacht; toen bleek het geen goed plan te zijn. Het zou te weinig zijn. De tijden veranderen niet zozeer [blz. 16, 20, 28]; het einde der tijden begint aan de horizon op te doemen. Dichterbij verwoord: er begint een pandemie aan grensoverschrijdingen door de wereld te gaan.

VOTUM

Op blz. 3 heet de acteur en toneelschrijver Frédéric Lemaître (1800-1876) gentleman-schurk /moordenaar-dichter Pierre François Laccenaire (1803-1830) welkom met de woorden 'Het is misschien karma dat u hierheen stuurt' [Franse film '*Les Enfants du Paradis*'. Marcel Carné, 1945/46]. In deze zin nodig ik u, lezer uit, om dit boekje op te vatten [zie blzz. 31, 14 en 10 in verband met (op)vatten].

De media berichten elke dag over hoe wereldwijd problemen als maar toenemen en erger onoplosbaar worden. In deze steeds groter wordende lijst problemen dient 'Voltooid leven' de hoogste plaats te krijgen wat betreft noodzaak voor aandacht en discussie.

Dixit Alias Proteus

ALIAS PROTEUS

revisited

revisited

ALIAS PROTEUS